БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 ИЮНЬ 7 СУББОТА № 112 (4082)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА

Непалдың хаанының болгаш ооң кадынының Москвада чедип келгени (1 арын).

Болгарияның Коммунистиг партиязының VII съездизинде (1 арын).

ВЦСПС-тиң X Пленуму (1 арын).

Черниң үшкү кылымал эдеринчизиниң шимчээшкининиң дугайында (1 арын).

БИСТИҢ ОБЛАСТА: колхозтуң чайлагларында (1 арын).

Төрээн чүртка хөй дүк дээш (2 арын).

А. Чылбак-оол. — Баштайгы экзаменнер чүнү көргүзүп турарыл (2 арын).

Д. Литвинов. — Кукурузаның белик дүжүдү дээш материалдыг деткимче талазы-биле бистиң дуржулгавыс (2 арын).

БАШТАЙГЫ ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛААР ДЭЭШ: Шагаан-Арыг райүлетпүр комбинатының ажылының дугайында: К. Байкалов. — Улам эки ажылдаар дээш (3 арын).

Е. Малышев.—Чыл планын бир ай бурунгаар күүседир (3 арын).

Тайбының Бүгү-Делегей Чөвүлелиниң күүскомунуң угуулгазы (4 арын).

Францияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң медеглели (4 арын).

КИНО: Т. Хертек.—«Чүректиң турааскаалы» (4 арын).

П. Черкашин.—Шивишкилээр тиф (4 арын).

ЧАЙГЫ ҮЕДЕ ПРОПАГАНДА АЖЫЛЫН КОШКАТПАС

Партия чырыдыышкынының системазында өөредилге чылы доозулган. Партия организациялары коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң политиктиг өөредилгезиниң чыл түннелин кылып турар. Эрткен чылдар-биле деңнээрге бо өөредилге чылында партия чырыдыышкынының четкизинге улуг өскерилгелер болган. Экономика айтырыгларын, марксисчи-ленинчи теорияны партия, совет активтиң улуг нуруузу кызымак, чүткүлдүг өөренгенин түннел кичээлдер көргүскен. Үлетпүрүп болгаш кедээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказының айтырыгларын өөренир талазы-биле обласка 15 экономика школалары, элээн каш бөлгүмнер болгаш теоретиктиг семинарлар ажылдап турган.

Бо өөредилге чылында агар политиканың айтырыгларын, ылаңгыя ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессияларының материалдарын, СЭКП ТК-ның пленумнарының шиитпирлерин, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөөлекчилериниң Москвага болган Чөвүлел хуралдарының документилерин, үлетпүрү болгаш тудугну эргелеп башкарарын эде тургузар дугайында, колхоз тургузуун улам ыңай хөгжүдер болгаш машина-трактор станцияларын эде организастаар дугайында партияның шиитпирлерин өөрениринге партия, совет активтиң улуг кичээнгейни салган. Олар теоретиктиг байлак материалдарны, марксисчи-ленинчи теорияны улам ыңай чогаадыкчы хөгжүдүп турар чаа үүлдерни ол документилерден өөренгеннер. Совет Эвилелиниң, улусчу Кыдаттың, Европаның болгаш Азияның бүгү социалистиг чурттарының тиилелгелерин, бүгү делегейниң ажылчын шимчээшкининиң чедишкиннерин ханы билип алыр арганы ол документилер берген.

Партия чырыдыышкынының четкизинге өөредилге чылын доозары дээрге партия организациялары чайгы үеде пропаганда ажылын соңгаарладыр азы түр үеде соксадыр дээни канчап-даа ол эвес деп үүе тодаргай. Марксизм-ленинизмниң пропагандазы—үүгле сезонның хөрээ эвес. Чайгы үеде кедээге массаполитиктиг болгаш культура кижизидилге ажылын күштелдирер талазы-биле СЭКП обкому чоокта чаа докталл хүлээп алган. 1958 чылда бүгү кедээ ажыл-агый ажылдарын чедишкинниг чорударынче болгаш кедээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң планнарын хуусаа бетинде күүседиринче угланган масса-политиктиг ажылды калбартырын СЭКП райкомнарынга, колхозтарның, МТС-териң болгаш совхозтарның партия эге организацияларынга дааскан.

Чайгы үеде партийжи пропаганданы, ылаңгыя лекция пропагандазын күштелдиреринче чамдык партия эге организациялары, райкомнар улуг кичээнгейни салып турар. СЭКП Чөөн-Хемчик райкому ажылчы чоннарның ортузунга чайгы үеде номчуур лекцияларның тематиктиг планын ажылдап кылган болгаш лекторларның, илеткелчилериниң ийи хонук семинарын эрттирген. Коммунистерге, партия кежигүү өвес активке лекцияларны, илеткелдерни, беседаларны баш бурунгаар көрдүнген план ёзугаар организастаар, консультантыларның ажылын үргүлчүлээр, марксисчи-ленинчи теорияны боттары өөренип турарларга үе-үениң политиктиг чугула айтырыгларының талазы-биле лекцияларны, илеткелдерни, теоретиктиг конференцияларны, семинарларны болгаш консультацияларны партия эге организациялары, хооркомуң, райкомнарның пропаганда болгаш агитация килдистери организастаар. Ындыг хемчегле кижилерни ном-биле боду ажылдаар кылдыр организастыг чорукка чаңчыктырар, ажылчы чоннарның мурнунга үүе чугаалап, илеткелдер кылырынга дузалаар.

Партийжи пропагандада эң-не кол үүл болза лекцияларның идейполитиктиг угланышкыны болур деп Коммунистиг партияның баштыңчызы В. И. Ленин айтып чораан. Партия организациялары лекция пропагандазының, пропагандистериниң болгаш агитаторларның беседаларының шынарын бедиринче хүн бүрү кичээнгей салыр, областың, районнуң, бүдүрүлгениң, колхозтуң мурнунда турар ажылагый сорулгаларын шиитпирлээринче партийжи политиктиг ажылды угландырар. ССРЭ-ниң амгы үеде даштыкы болгаш ишкиги байдалын, марксисчи-ленинчи теорияның, эртемниң, техниканың болгаш культураның аңгы-аңгы адырларының чугула айтырыгларын, ылаңгыя партияның болгаш чазактың шиитпирлериниң утказын болгаш ужурдузазын тайылбырлап көргүзеринче онза кичээнгей салыры эргежок чугула. Пропаганда ажылының эң-не чидиг дээштиин буурап турар буржуаз идеологияга, кижилериң медерелинде капитализмниң, феодализмниң артынчыларынга удур угландырар ужурлуг.

Партийжи пропаганданы чедингир, дээштиг болдурарының бүгүле аргалары партия организацияларында бар. Хоорайда, районда, кедээде пропагандистерни, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, башкыларны, кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин бо ажылга чөп ажыглаар херек. Бистиң парлалгавыс—область болгаш районнар солуннарывыс, «Агитаторнуң блокноду» амыдыралдың идип үндүрүп турары теоретиктиг айтырыгларны тайылбырлап турар пропагандалыг үүлдерни, консультацияларны парлап турар ужурлуг.

Чайгы үеде пропаганда ажылын, ылаңгыя лекция пропагандазын бүгү хемчегле-биле калбартыры—партия организациязы бүрүзүнүң хүлээлгези болур. Партийжи пропаганда партия организациязының бүгү ажылының чугула участогу ол. Партияның бүгү кежигүннерин марксизм-ленинизмниң улуг идеяларынга, коммунистиг партийжи ёзуга, буржуаз идеологияга, ревизионизмге эптеш чок болурунга, революсчу теорияны өөренирин чогаадыкчы көөрүнүң ёзузунга өөредир чорук партийжи хүрөөлеңни идел талазы-биле улам сырый каттыштырарынга, коммунизм тургузуушкунунга коммунистериниң мурнакчы ролюн бедиринге улуг идиг болур.

Болгарияның Коммунистиг партиязының VII съездизинге

Болгарияның Коммунистиг партиязының VII съездизиниң төлөөлерине, болгар коммунистерге болгаш Болгарияның бүгү ажылчы чоннарына Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди изиг байырлыг чедирип, социализмни тургузар талазы-биле оларга чаа-чаа чедишкиннерни күзеп тур.

Марксисчи-ленинчи принциптерни чайгылыш чокка удуртулга болдуруп турган база оларны бодунуң чурттунуң байдалынга чогаадыкчы ажыглавышаан, Болгарияның Коммунистиг партиязы социалистиг ниитилелди тургузар талазы-биле шылгарангай чедишкиннерни чедип алган. Болгарияның Улус Республиказында социализм үүгле хоорайда эвес, харын база кедээде шиитпирлиг тиилелгени чедип алган. Кедээ ажыл-агыйны социалистиг ёзуга чаартып тургузар херектиң талазыбиле силерниң партияның байлактыг дуржулгазы социалистиг тургузуушкунуң теориязынга болгаш практиказынга үнелиг салыышкын болур.

Чаа амыдыралды тургузары дээш демиселге ажылчын аңгының болгаш күш-ажылчы тараачыннарның эвилели улам улуу-биле быжыкан. Болгар улустуң мораль-политиктиг чаңгыс эви быжыкан, ооң ажылышчы идепкейи көдүрүлген, ол чорук чаа ниитилелди тургузарының күүлүг чепсээ болур социалистиг күрүнениң улам ыңай быжыгын турарын херечилеп турар.

Болгарияның Коммунистиг партиязы марксизм-ленинизмниң тиилелгелиг түгүн бедик тудуп турар болгаш революстуг теорияны ревизиялаарының бүгү-ле оралдажышкыннарынга удур, ол теорияның арыг болуру дээш эптеш чокка демисежип турар. Болгар ажылчын шимчээшкининиң алдарлыг революсчу чаңчылдарын ыдыктыы-биле камгалап болгаш байлакшытыышаан, болгар болгаш бүгү делегей коммунистиг шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчызы Георгий Димитровтуң чагыгларын эдербишаан, бодунуң Төп Комитединиң удуртулгазы-биле болгар коммунистер болза, пролетаржы интернационализмниң улуг идеялары дээш, күүлүг социалистиг лагерьниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эви дээш демиселге бедик принципиалдыын база туруштуун члереткеннер.

Социалистиг тургузуушкунга, боттарының аас-кежиктиг, хостуг төрээн чурттунуң чечектелиишкини дээш, бүгү социалистиг чурттарның аразында чаңгыс эпти болгаш найыралды быжыглаары дээш демиселге, бүгү делегейге тайбың дээш демиселге чаа-чаа тиилелгелерлиг болурун болгар коммунистерге болгаш Болгарияның бүгү ажылчы чоннуң сеткилдиң бүгү ханызындан Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди күзеп тур.

Болгарияның акы-дуңма Улус Республиказы болгаш ооң социализм тургузукчузу—маадырлыг чону делгерезин!

Болгар улустуң шылгаттынган удуртукчузу болгаш баштыңчызы — -Болгарияның Коммунистиг партиязы делгерезин!

Совет болгаш болгар улустарының мөнге болгаш бузулбас найыралы, бүгү социалистиг чурттарның улустарының чаңгыс эви болгаш сырый каттыжылгазы быжыгын база хөгжүп турзун!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

ВЦСПС-тиң X Пленуму

Июньнуң 3-те Москвага Эвилелдер Бажыныың Баганаларлыг залында ВЦСПС-тиң X пленуму болуп эрткен. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түннелдериниң болгаш профэвилелдериниң болгаш профэвилелдериниң сорулгаларының дугайында ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришинниң илеткелин ооң киржикчилери дыңнаан болгаш чугаалажып көрген.

Ленинградтың облпрофчөвүлелиниң даргазы эш Слепухин, нефть болгаш химия үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң ТК даргазы эш Иванов, Москваның хоорайның Улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы эш Петухов, Горькийниң облпрофчөвүлелиниң даргазы эш Федин, Луганскиниң облпрофчөвүлелиниң даргазы эш Ярченко, ССРЭ-ниң химия үлетпүрүнүң министриниң оралакчызы эш Уваров, Туркмен республиканың профчөвүлелиниң даргазы эш Байрамов болгаш өскелер-даа пленумга чүве чугаалаанар.

Воронежтиң Киров аттыг база Сумгаитскиниң синтетиктиг каучук заводтарының, Калининниң кылымал волокно комбинадының, Охтениң болгаш Лисичанның химия комбинаттарының, Владимирскиниң химия заводунуң болгаш Горловканың С. Орджоникидзе аттыг азоттуг заводунуң коллективтериниң СЭКП ТК-ның май Пленумунуң салган сорулгаларын чедишкиннинг күүседири дээш социалистиг чарышка инициаторлар болуп үнген эге саналын пленум үүлдүг деп көрген.

(СЭТА).

Черниң үшкү кылымал эдеринчизиниң шимчээшкининиң дугайында

Июнь 5-тиң эртенгиниң 6 шакка чедир үшкү эдеринчи Черни долгандыр 281 дээскинигни кылган. Үшкү кылымал эдеринчини болгаш ону ап чедирген ракетаны эртен хүн үнериниң мурнунда соңгу широтаның 13 градустан мурнуу широтаның 15 градус чедир черге болгаш кежээ хүн ашканының соонда мурнуу широтаның 27 градустан 63 градус чедир черге аная карак-биле-даа, дураннаар херекселдер-биле-даа көрүп болур турган.

(СЭТА).

БИСТИҢ ОБЛАСТА

★

Колхоз будурулгезинге хөрөөженнерниң киржилгези

Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» кедээ ажыл-агый артелинде партия организациязы хөрөөжен колхозчуларны будурулгеге хаара тудар талазы-биле шын тургускан. Күш-хүнүнүң минимумун күүсетпейн турар кижи чок.

Ылаңгыя бо чылын часкы тарылгага мурнакчы киришкеннер. 20 гектар күр черниң хараганын аштап, улуг оңгарларны дескилээринге М. Борбак күш-ажылынга кызымаккайын көргүскен.

Чайгы чер аңдарылгазынга белеткел кылып, Хову-Аксында 30 гектар черниң хараганын сөккеш дажын аштап эгелээннер.

Колхозчу суурда 12 кижиден тургустунган бригада эш Сүрүннүң удуртулгазы-биле чаа тудуп турар школаның фундаментизин даш-биле салып дооскан. Мыйдок, Кожан, Серен-Намчал болгаш өскелер-даа даш салырынга, база дашты сөөрттүрүнге хүн онаалдазын доктаамал ажыр күүседип турганнар.

К. КУУЛАР.

★ ★

Инек кадарчызының кызымак ажылы

Монгуш Чигжит—Сүт-Хөл районнуң Киров аттыг колхозунуң инек кадарчызы. Шагының кайы-даа үелеринде инектерни ол туда каларып, одарладып турар, оларны кажан-даа ээн кагбас. Чай келген тудум-на инектерни одарладып семиртири-биле шыңгыы ажылдап келген.

1954 чылда төрээн 9 инектиң бүгү бызааларын, 1955 чылда төрээн 49 инектерден 49; 1956 чылда төрээн 47 инектериниң ынча санныг база 1957 чылда 43 инектиң 43, 1958 чылда 53 инектериниң 53 бызааларын Монгуш менза өстүрүп шыдаан. Ооң ажаалгазында инектерге чечир чылыг кажаалар бар. Чылдың-на ол бодунуң күүзүбиле 10 ажыг тонна сигенни, ылаңгыя 1956 чылда 12 тонна сигенни белеткээр турган, 13 тоннаны, 1957 чылда 12 тонна сигеннин орнуна 16 тонна сигенни белеткээн. Бо чылын хөй сиген белеткээр дээш ол амдыгаастан сагыш салып турар.

Т. ДАВАА.

Колхозтуң чайлагларында

МӨРЕН. (Телефон-биле). Эрзин районнуң «Мөрен» колхозу малын организастыг чайлагладып турар. Малды ветеринария талазы-биле шинчиири, одарларга хамаарыштыр назын, чүзүн аайы-биле үзери болгаш оларны мергежилдиг кадарчыларга быжыглаары чогуур өйүнде организастаттынган. Чайлагларда белеткел ажылдары база бүгай эвес.

Колхоз даргазы эш Айдын-оолдуң дыңнатканын ёзугаар алырга, малының нуруузун чайлагладыпкан. Чижээ, Төре-Хөлде 7 муң хой, Мөрен бажында 3 муң өшкү, Эрзинниң чайлагларында 4 муң хой одарлаттынган. Илдиртте 1000 хире, Төре-Хөлде 800 ажыг чылгы барган. Белеткелге семиртири-биле 110 шарыларны тускай кадатта үскен. Олар болгаш Сайгында, 400 хире ажыл аттарын ажаан турар. Колхозтуң үш сүт-бараан фермаларының саар 280 инектерин Төре-Хөл, Көдүрер, Чинге-Сукпак одарларында көжүрген.

Малдың дүк, хылын чогуур өйүнде чидириг чок ажаан алыр чорук үүгле чайлагладыышкынны дүргедирин хандырар эвес, ооң-биле кады колхозтуң орулгалыын улам бедидер база күрүнеге дүк дужаарының планын чедишкиннинг күүседирине улуг идиг болур. Колхоз бо хүннерге чедир 1250 кг чедди дужааган, чылгының ам-даа ооң эвээш эвес хылын күрүнеге киирери-биле белеткен турар. Ол ышкаш инектиң 150 кг дүгүн база чыылдырып дужааган.

«Мөрен» колхоз сөөлгү хүннерге чедир 7 муң ажыг хойну кыргаан. Часкы баштайгы кыргылда-биле безин хой бүрүзүнден 1850 грамм дүктү ап турар. Күрүнеге 5000 кг дүктү киирген. Белеткел пунктузунда шоодай сава чедишпезиндеи дужаалда дыка хөжүдүн келген. Колхозтуң беш складтарында хой болгаш өшкүнүң кыргыттынган дүгү барык болган.

Колхоз баштаар чери болгаш ында парторганизация чайгы мал семиртилгезинче чугула кичээнгейни салып турар. Одарның графигин тургускан, агитаторларны бөлүктер аайы-биле быжыглаан. Ийи кезек чайлагларда доктаамал ажылдаар садыгны, бир черде турум кинону организастаан, дөрги садыглары база эргип, почтальоннар чорул турар. Колхоз клувунуң чанында тургустунган бот-тывынгыр уранчүүл бөлүгүнүң ойнакчылары чаа программалыг концерт база кинофильм көргүзүглерин малчыннарга сонуургалыры-биле тускай автомашиналыг эргип чорул турар.

Артистер Эрзин районда

ЭРЗИН. («Шыннын» корр.). Областың национал театрының эш Көк-оолга удуртурган бөлүк артистери Эрзин районда чедишкиннинг ойнап чорул турар. Районнуң бир кол одарлыг чери Төре-Хөлде үш колхозтарның малчыннары бар, ында амгы үеде хой кыргыдып турар механизаторлар база дыка хөй. Артистериниң ол районга көргүзүглери баштай оон эгелээн.

Июньның 1-де, хүндүс артистериниң «Кажар Будамшу» деп шиини мергежилдиг ойнааның Төре-Хөлдүң малчыннары улуг сонуургалдыг көргеннер. Аңаа дыка хөй кижи чыылган. Ол хүнүнү кежээзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң төвүнге артистерниң көргүзүү болур деэн чарлал суурнуң чурттакчыларынга кончуг суурнуң чурттакчыларынга кончуг дүрген тарай берген. Колхозчуларның бот-идепкейлиг тудуп, көрүштүг дерип алганы 400 олуттуг чаа клувунга чыылган чон ол шиини база улуг сонуургалдыг көрген.

«Кажар Будамшу» деп шиини «Кызыл сылдыс», «Мөрен» болгаш «Чаа орук» колхозтарга база чедишкиннинг көргүскен. Сини-оол, Монгалби болгаш өске-даа артистер уран-чүүлге мергежилдиин илереткен. Оларның моон соңгаар оон-даа эки чедишкиннинг болурун көрүкчүлер күзээн.

К. САЛЫЫ.

Хойжунуң кылган ажылы

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң хойжузу С. Аракчаа ниитиниң мал ажылын хөгжүдер дээш кызымак ажылдап турар. Бо чазын хойну организастыг одарлаткан, кыштагга хураган кажаазын немей туткан. Төрээн 236 хойларның хураганнарында хораан чүве чаңгыс-даа чок.

Дүгү үсперлеин хоравазын дээш хоюн ол хараган, ыяш чок черлерге кадарып чазаан, түлеңди дүк чыылдазын чоруткан болгаш чамдык хойларның өөк дүктерин кыргылданыр ырак мурнунда-ла кыргаан. Ооң ажаалгазында хойларның кыргылдазы доозулган. Хойжу бо чылын бодунуң күзүү-биле 20 тонна сигенни белеткээр деп хүлээнген.

О. ӨКТЕК-ООЛ.

Чаа ферма

Таңды районнуң «Совет Россия» колхозунуң баштаар чери, Чагытайда дилги ажыл-агый чериндеи 15 дилги садып ап, колхоз будурулгезиниң чаа адыры болур дилги фермазын тургускан.

Дилги ажыл-агыйын орулгалыг болдурар сорулга-биле колхоз баштаар чери ферманы таарыштыр кылган.

С. СҮРЮН.

Дүк кыргылдазы

АК-ДУРУГ. (Телефон-биле). Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчулары дүктү чидириг чокка кыргып алыр хүлээлге алганнар. 12 хачылыг бир агрегатта ажылдап турар Серенмаа кыргылданы организастыг, эки шынарлыг чорударын чедип алган.

Баштайгы удаала 2 тонна ажыг дүктү күрүнеге дужааган.

Непалдың хаанының болгаш ооң кадынының Москвада чедип келгени

Непалдың хааны Мындаагылар Махендра Бир Бикрам Шах Деваны болгаш Мындаагылар Ратна Раджия Лакшми Дева Шах кадынны июньнуң 4-те москвачылар өөрүшкү-биле уткаан. Бедик аалчылар болза, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошиловтуң чалаанын ёзугаар албан хөрөө-биле Совет Эвилелинде чедип келгеннер.

Непалдың хаанын уткуп алырыбиле аэродромга үс-үс москвачылар чыылган турган. Ужудуг шөлүнге хүндүлүг таңнылды чыскаапкан.

К. Е. Ворошилов, А. И. Кириченко, Ф. Р. Козлов, А. И. Микоян, Н. А. Мухитдинов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Ж. А. Ташенев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. Ф. Устинов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиум кежигүннери А. А. Андреев болгаш С. М. Буденный, ССРЭ-ниң министрлери хаанны аэродромга уткуп алганнар.

Непалдың хаанын ооң ыңай ССРЭ-де турып турар дипломаттыг төлөө черлериниң баштыңнары, элчин черлериниң ажылдакчылары, журналистер база уткаан.

Непалдың хаанының болгаш ооң кадынының Совет Эвилелинге чедип келгени дээш, совет удуртукчулар оларга чылыг байырны чедирип турганнар.

Аэродромга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. Е. Ворошилов үүе чугаалаан.

Непалдың хааны Махендра харыы чугааны чугаалаан.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЛЕНИНЧИ ШАҢНАЛДАРЫНЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

Каору Ясуи, Хосэй университединиң делегей эргезиниң профессору, атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хоругдаар талазы-биле Бүгү-япон чөвүлелдиң даргазы (Япония).

Арнольд Цейг, чогаалчы (Герман Демократтыг Республика).

Луи Сайян, Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының чингине секретары (Франция).

Артур Лундвист, чогаалчы (Швеция).

Иозеф Громадка, Коменский аттыг эвенгели-шажын чудулге факультединиң деканы профессор (Чехословакия).

Төрээн чуртка хөй дүк дээш

★ ★

Чөөн-Хемчиктиң ийи колхозунда хой кыргылдазы

Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажылагый артелиниң хой кыргыыр пунктуларында ажыл хайымышкынныг чоруп турар.

Чыраа-Бажында болгаш Хорумнуг-Кежигде кыргылда пунктуларында 6—6 хачыларлыг үш электри кыргылда агрегаттары, хол хачыларлыг 40 колхозчулар ажылдап турар. Ында 1400 баш хойлар кыргыттынган. Бир хойдан ортумак дүк кыргылдазы 1,5 килограмм болган.

Хой кыргылдазының чорудулгазының үезинде чамдык хойжулардан эки түннелдер илереп турар. Ылаңгыя хойжу Т. Кызыл-оолдуң кадарган иттеринден 192 баш кыргыттынган. Ол коданның хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,6 килограмм дүк алдынган. Ол ышкаш Х. Очурнуң коданындан кыргаан 339 баш иттериниң баш бүрүзүнден ортумаа-биле 2 килограмм, О. Дадарыкпайның 272 хойларының бирөзинден-не 1,6 килограмм дүк алган.

* * *

«Хорум-Даг» көдээ ажыл-агый артелиниң кыргылда пунктузунда хой кыргылдазы организастыг эгелөөн. Кыргылданың баштайгы хүнүнде 617 баш хойларны кыргаал. Хой бүрүзүнден ортумаа-биле 1380 грамм дүк кыргыттынган.

Кыргылдага бир дугаарында кирген хойжу Монгуш Кижөөниң 297 хойларының бирөзинден-не ортумаа-биле 1820 грамм дүктү кыргаан.

Кыргылда пунктузунда «Дүк кыргылдазы» деп хана солуну ийи хонгаш-ла үнүп турар. Агитаторлар Дамыкай, Делег-оол, Борбак олар кыргыкчыларга солуннарны номчуп, беседаларны кылып берип турар.

М. СЕВЕН.

Хой кыргылдазында четпестерни чайладыр

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозу бо чылдың хой кыргылдазын организастыг эвес чорудуп турар. Колхоз баштаар черинiң даргазы эш Мөмбей-оол, хой ажылының бригадири эш Чаш-оол кыргылда пунктузун четпес белеткөөн. Ылаңгыя хой кыргыыр черниң кырын дуглаваны-биле кыргыкчылар изиг хүнде хой кыргыш турар.

Ажылды эки башкарып, кыргылданың шынарын хайгааразын дээш зоотехник эш Сандый-оолду колхоз баштаар чери кыргылда пунктузунга доктаамал тургускан. Ынчалзадаа эш Сандый-оолдуң тодаргай организастаан ажылы көзүлбес болгаш харын ооң эзирик келири көстүр. Чижөө, хойжу М. Дакпаның иттерин кыргыш турган черге Сандый-оол эзирик келген болгаш ажылды башкарар арга чок болган. Ооң түннелинде чамдык иттериниң дүктерин чамдык кыргыкчылар кыргывайн салышканы база илереөн.

Хойжу Т. Чамбааның кадарган иттерин кыргыш дооскан. Ынчалзадаа ооң түннели өөрүнчүг эвес болган. Эткен чылын ол ортумаа-биле бир иттен 2,3 кг дүк алган болза ам чүгле 1,5 кг болган. Ооң чылдагааны иттериниң күжүнүң арганында. Ылаңгыя часкы кыргылдага чедир эки одарладыр кадарган болза, иттер күш кирип, дүгүнүң адаа хозалы берген турар ийик. Хойжу Чамбаа бо талазы-биле кандыг-даа хемчег албаанын кыргылданың түннели көргүзүп турар.

Хойжу М. Дакпаның иттериниң бирөзөн-ле 1 кг 950 грамм дүктү бергенин ап көөрге, Чамбаага бодаарга, ооң дээре ажылдаанын көргүзүп турар. Дүк бүдүрериң көвүдедир сорулганы чедип алырда, хойжу бүрүзүнден негелдени дыңыдары чугула.

М. ТАДАР-ООЛ.

Кыргылда организастыг чоруп турар

Барыын-Хемчик районнуң «Комсомол 30 чылы» көдээ ажыл-агый артели хой кыргылдазын организастыг чорудуп турар. Артель бо чылын 3622 хойларның база 734 өшкүлериниң дүгүн кыргыыр планныг.

Ооржак Шожалга удуртқан 6 хачылыг кыргылда агрегады 2100 баш хойларның дүгүн кыргаан. Баштайгы кыргылдадан алган 3200 килограмм дүктү Кызыл-Мажалыктың белеткел конторазынга дужаган. Хойжу Ыйыктаанның коданындан кыргаан хойларның бирөзинге онааштыр ортумак дүк кыргылдазы 2 килограмм 200 грамм, а Х. Тапыйнының —1 килограмм 900 грамм болган.

Кыргыкчылар М. Хавакчап, Бичe-оол, С. Белек, О. Демирбей олар хүнде 30—32 килограмм чедир дүктү кыргыш турар. Зоотехник О. Сарыглар дүктү аңгылап сорттаар ажылды эки удуртуп турар. Сорттап аңгылаан дүктү белеткел конторазынга дужаарга карышкак чок болуп турар.

М. ДЫЛАЙ.

★

ДҮКГҮ ТӨРЭЭН ЧУРТКА

Каа-Хем районнуң колхозтарында дүк кыргылдазы түлүктеп чоруп турар. Колхозтар бо чылын хойларны электри-биле кыргыырынче кичөөнгейни күштелдиргеннер. Үк ажыл «Совет Тыва» колхозка эки организастаттынган. Ында кыргыкчылар зоотехник эш Чылдак-оолдуң башталгазы-биле ажылдап турарлар. Олар Төрээн чуртка 3 тонна ажыг эки шынарлыг дүктү дужааганнар.

Районда «Коммунизмче орук», «Тинелге», Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтар база хой кыргылдазын түлүктеп чорутпушаан, күрүнеге дүктү дужаап турарлар. Районнуң колхозтары июнь бирге чедир 10109 килограмм дүктү күрүнеге дужааганнар.

Колхозтарда хой кыргылдазының организастыг чоруп турары-биле кады бир улуг четпес чүүл барын айытса чогуур. Ол болза дүктерни сорттап, ылгап албайн дужаап турары болур. Бир эвес дүктү сорттааш күрүнеге дужаар болза килограммның өртөө 64 рубль болур, ынчаарга ону ылгааны дээш аңаа 30 хуу немелдени база кадар. Ооң түннелинде 1 килограмм дүк 100 рубль чеде бөөр. Ол колхозтуң экономиказынга улуг рольдуг. Ындыг турбуже, колхозтар боттарында тускай эртемниглерлиг турган дүк сорттаарын организаставайн турарлар. Ол чорук колхозтарның экономиказынга чидириг болур. Чүгле чаңгыс «Совет Тыва» колхоз дүктү сорттаваанындан 30 ажыг мүң рубльди чидирген.

С. ТАМБА.

Кыргылда организастыг чоруп турар

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» көдээ ажыл-агый артелинде хойнуң часкы кыргылдазы май 26-да эгелөөн. Кызыл-Мажалык МТС-тиң 18 хачылыг ийи электроагрегады үрелиишкин чокка ажылдап турар.

Баштайгы хүннерде 700 ажыг хой кыргыттынган болгаш хой бүрүзүнден ортумаа-биле 1870 грамм дүк алдынып турар. Ооң иштинде мурнакчы хойжу эш Мөңгениң 200 ажыг төрүүр хойларының бирөзинден-не 2 кг 50 грамм дүк алган.

Электроагрегатта комсомолчулар С. Шактар, Бора-кыс, Оюу олар өске кыргыкчылардан дээре ажылдап турарлар. Кыргаан дүктү савалаарынга болгаш чүдүреринге 70 харлыг С. Ойдуп, 66 харлыг Ивижик оларның тура дүшпейн ажылдап турары аныяктарга үлегер болуп, оларны ажылче улам сорук кирип турар. Кыргаан дүктү күрүнеге дораан дужаап турар

О. ӨКТЕК-ООЛ.

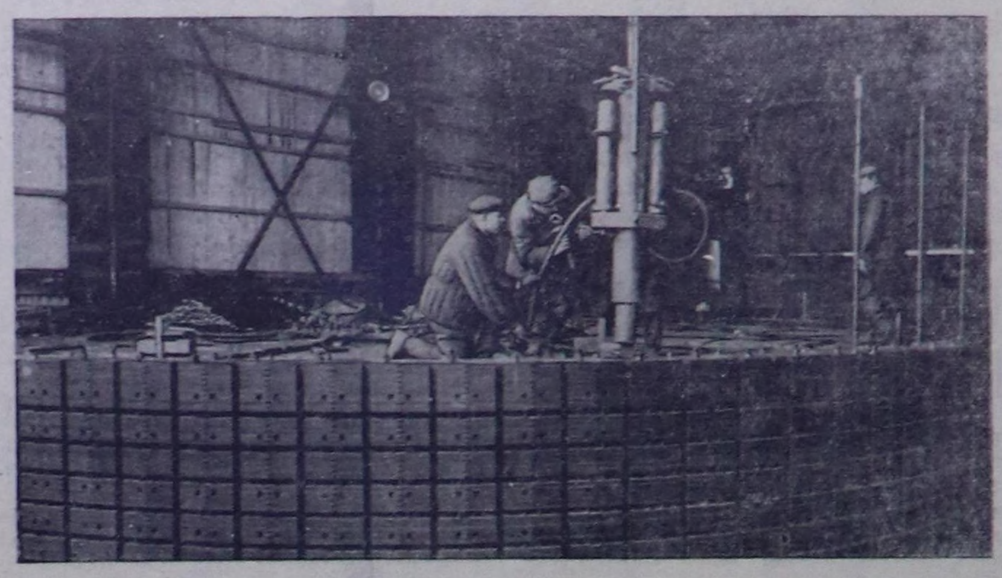

Новосибирск ГЭС-тиң тудуушкунунда үшкү агрегатты ажыглалда кирген. Обь хемде эң баштайгы гидроэлектростанция хөй миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрген. Тудугуун эгезинден бөөр улуг хемчөөлдиг чер кастырар, бетоннаар, эптээр болгаш өске-даа ажылдарны күүседкен тудугжулар коллективи улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Станцияны 1958 чылда буруну-биле ажылдадып киирер деп хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседир дээш тудугжулар оралдажып турар.

Чурукта: Новосибирск ГЭС-тин дөртку гидрогенераторунуң роторун эптеп турары.

Фото В. Лешинскийнин. СЭТА-ның фотохрониказы.

Баштайгы экзаменнер чүну көргүзүп турарыл

Бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң бүгү-ле булуңнарында ышкаш, экзаменнер Кызылдың № 2 ортумак школазынга айытынган шагында эгелөөн. Школаның бир делгем залы байырланчыг шинчи кирген. Школаның ишти ыржым, чүгле ынай-бөөр кылаштаан башкыларның ооҗум базымнары дыңналгылаар. А онгу класстарның өөреникчилери ол эртен эрте тургулап келгеш, экзамен эгелөөрин четикпейн манап, арай сүрөөдексеп турганнар.

№ 2 школаның үш онгу класстарында бышкан билигниң аттестадын 54 оолдар болгаш кыстар дужаап турар. Оларның иштинден дыка хөй өөреникчилер, чижөөлөөргө, Саша Баир, Ондар Уйнука, Тася Ондар болгаш өскелер-даа бүгү өөредилге чылынның дургузунда эки өөренип келгеннер.

Экзаменнерниң баштайгы конгазы каккан. Оолдар болгаш кыстар столдар артынга олургулапканнар. Башкы Н. П. Бызова сочинениениң темаларын номчуп өгелөөн: «М. Горькийниң «Ава» деп романында Павел Власовтуң овур-хевири», «А. Фадеевтиң «Аныяк гвардия» деп романында комсомолчу-кыстарның маадырлыг овур-хевирлери», «Л. Толстойнуң «Тайбың болгаш дайын» деп романында Төрээн чурттуң дайзыннары-биле демиселге орус улустуң патриоттуг чоруу». Бо темалар оларга дыка таарымчалыг болган. Шылгарангай орус чогаалчыларның чуруп көргүскени кайгамчыктыг, эрес-дидим маадырлары аныяк оолдар, кыстарның сагыш сеткилин кеззеде-ле хайныктырып чоруур.

Олар ол чогаалдарның маадырларын эки билирлер болгаш олар ышкаш болурун күзеп чоруурлар. Ынчангаш олар ол темалардан боттарынга ең таарымчалыын шилип алгаш, ооҗургал-биле бижип эгелөөннер. Ол экзаменни олар шупту чедиишкинниг дужаап алганнар. Оларның иштинден боттарының билииниң быжыын өөреникчилер Тася Ондар, Ондар Уйнука, Саша Баир олар база катап көргүскеннер.

Ол школаның дараазында класстарынче шилчириниң экзаменнерин туткан. Чедиги класстың 14 өөреникчилери алгебрага баштайгы экзаменни база-ла эки түннелдиг дужааганнар. Оларның аразындан Оюн Клава, Седен-оол Зоя «5»-ке дужааганнар.

А. ЧЫЛБАК-ООЛ.

Сарыг-Септиң ортумак школазында

Сарыг-Сеп ортумак школазында доозуп үнериниң болгаш 7-ги классты доозарының экзаменнери чоруп турар. Онгу классты доозуп үнерлер сочинениеге (чогаадылгага) ажылды бижөөннер. Доозуп үнер 28 кижиден 10 өөреникчилер ажылды «4» демдектиг күүседкеннер. Лилия Шулепова М. Шолоховтуң «Аңдарган кур чер» деп чогаалында «чаа амыдыралдың тургузукчулары» деп теманы шилип алгаш, ында кирип турар Давыдов, Нагульнов, Разметнов болгаш комсомолчу агитатор Найденов оларның овур-хевирлерин кончуг эки чуруп көргүскен. Ол ышкаш Галина Нелюбова, Фаина Копкова, Светлана Очур-оол, Владимир Кувалдин олар база шилип алган темаларының утказын шын ажыглаан болгаш ажылды шынарлыг күүседкеннер.

Ол хүн чедиги класстың өөреникчилери алгебрага экзамен тутканнар. Шылгалдага кирген 52 өөреникчилер шупту өөредилге программазын шиңгөөдип алганын көргүскеннер. Олардан 3 кижи «5» демдектерлиг дужааганнар. 7-ги «б» класстың өөреникчизи Зоя Назынчап, 4 класстың өөреникчилери Галина Очур-оол болгаш Юлия Григорьева олар дужаап турар әртемин кончуг эки билирин көргүскеннер.

Өөреникчилер ам дараазында болур экзаменнерге белеткеним турарлар.

Т. САЛЧАК.

Сүт заводунуң салбыры ажыттынган

Кызылдың сүт заводунуң салбыры Барыын-Хемчик районда ажыттынган. Чаа организация чери бүдүрүлге болгаш чурталга шөлдери-биле бүрүн хандырттынган.

Сүт заводунуң салбыры районнуң школа, әмнелге черлерин, хөй-ниитиниң чемненилге черлерин болгаш Ак-Довурактың бүдүрүлге черин сүт продуктулары-биле хандырып өгелөөн.

М. ДЫЛАЙ.

Малды организастыг чайлагладыр

ХӨНДЕЙ-АКСЫ. (Телефон-биле). Эрзин районнуң колхозтары малды чайлагладырынга белеткел ажылдарын организастыг чорудуп турар. «Коммунизмче орук» колхозта парторганизация секретары эш Сендиниң редакцияга дыңнатканы болза:

— Колхозтуң чайлагларында мал кажаалары четчелеттинген, чурталганың болгаш культура-амыдыралдың тудугларын кылып турар. Мыйыстыг бода малдың болгаш чылгының ветеринария талазы-биле шинчилгезин дооскан, ол малдарны бөлүктөр аайы-биле шуптузун чайлагладыпкан.

Амгы үеде хой кыргылдазы кидин түлүктеп турар. Кыргылданың ийи пунктузунда июнь 2-ге чедир 6 мүң ажыг хойнуң дүгү кыргыттынган. Ак-Булунда 12 хачыларлыг агрегат 1300 хойну кыргаан, ында хой бүрүзүнден ортумаа-биле 1,9 кг, а иттерден 2,2 кг дүк алдынып турар.

Кыргылданың Хадын-Ужу участогунда хол хачыларлыг 47 кижи ажылдап турар, олар баштайгы недельде 4700 хойларны кыргаан. Колхоз ам-даа дөрт мүң хире хойну кыргыыр, бо талазы-биле күш-ажылдың организастыы эки тургустунган.

Колхоз хой кыргылдазын чорутпушаан, күрүнеге дүк дужаарын база чедиишкинниг организастап турар. Сөөлгү хүннерге чедир 7,5 тонна дүктү белеткел пунктузунда кирген.

Мастерскаяның тудуу эгелөөн

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозу СЭКП ТК-зының февраль Пленумунуң доктаалын өзугаар бо чылын көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү машина техниказын боттарынга садып алганнар. Машина техниканы садып алган чүве төлөөде, ооң турар-даа, септөөр-даа черин белеткөөри чугула деп чүвени көргеш, колхоз баштаар чери бо чылын 10 тракторлар кирер гараж болгаш септелге мастерксаязын дашбиле кылып, аңаа 45 кижини, 4 автомашиналар 15 тергелиг аттарны быжыглаан. Ам мастерская болгаш гаражтың ханалары бедөөн.

Тудугга 460 кубометр даш, 60 кубометр ыяш болгаш чугай, элезин үүлдери хереглеттинер. 350 кубометр даш, 60 кубометр дилиг материал база чугай болгаш өске-даа материалдар сөөрттүнген, ону тудугга ажыглап турар.

Тудугжуларның иштинде 27 хөрөөженнер өзулуг-ла дашчылар кылдыр өөренип, янзы-бүрү холуглларны боттары кылып турар болу бергеннер.

Дашчыларның иштинде даш салырының хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар колхозчулар хөй. Саая Кызыл-оол, Күжүгет Сеңдажы, М. Бавуу, Серен-оол, Долбак болгаш өскелер-даа ажыл нормазын 100—130 хуудан күдулаттайн турарлар.

Дашчылар гараж болгаш мастерская тудуун июнь 20-де доозар деп хүлээлгени алганнар.

С. СЕРИН-ООЛ.

—⊙—

Допчу медөөлер

Каа-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозунуң суурунда кывар чүүлдерлиг склад өртүүнү берген. Складта бензин, керосинниг хөй досказарны чайладыры берге турган.

Бир чартыы хып өгелөөн складче комсомолчулар Б. Баир, Д. Доржу кире халаанар. Оларның соонче өске колхозчулар база кире берген. Хып турган чалбыыш аразындан досказарны үндүргеш, өртүп аймылын узуткааннар.

Ш. БАЗАА.

* * *

Таңды районнуң Дзержинский аттыг колхозунуң девискээри Үш-Ыдыкка өрт болган. Колхозтуң № 1 хову бригадазындан барган улус, көдээ Совет даргазы эш Полевтиң удуртулгазы-биле өртү өжүргеннер. Буга-Хырын, Натпит-оол Карамаа, Марка олар өртү өжүреринге эрес-дидим чоруун көргүскеннер.

О. ОРУЙГУ.

* * *

Өвүр районнуң «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниң суур чоогунга хып үнген өртү допдораан өжүргеннер. Өртү өжүреринге ында школаның башкылары кызымак болганнар.

О. ДАРЫМА.

КУКУРУЗАНЫҢ БЕДИК ДҮЖҮДҮ ДЭЭШ МАТЕРИАЛДЫГ ДЕТКИМЧЕ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БИСТИҢ ДУРЖУЛГАВЫС

Бистиң Курск областың колхозчуларының кыйгырыын өзугаар гектар бүрүзүнден кукурузаның 300 центнерден эвээш эвес ногаан массазын болгаш борбактарын алыры дээш чарыш улам калбарып турар. Чүгле ындыг дүжүт шыктыг болгаш концентраттыг чемнерге ниитиниң өзүп турар мал ажылының хереглелин хандырып, чуртка эвт болгаш сүт бүдүрерин улам ынай көвүдериниң талазы-биле партияның 1958 чылга төлевилөөн планнарынын күүседзин хандырып шыдаар.

Кукуруза—эгээртинмес аргаларыбиле колдап турар культура. Ындыг болза-даа ол аргалар кукурузаны өстүрүнге күш-ажылын харамнанмас чүгле ындыг кижилерге ажыттынып турар. Бедик дүжүттер болза, хамыктың мурнунда тарылгаларның гектар бүрүзүн бригадаларга болгаш звеноларга быжыглаан, ынчаарга ол культураны өстүрүп турар хову ажылдакчылары болгаш механизаторлар бодунуң күш-ажылының түннелдеринге материал талазы-биле сонуургалдыг ажыл-агыйларга алдынып турарын амыдырал бадыткап турар.

Бистиң колхоз бо чылын бир гектардан 400 центнерден эвээш эвес кукуруза уннарын болгаш борбактарын ажаап алырын хүлээнген. Бо чугула сорулганы чедиишкиниг шиитпирлөөр төлөөде бедик дүжүттү алыры дээш шаңнал макталга төлевириниң системазын ажылдап кылган болгаш төлөөлекчилер хуралынга бадылаткан бис. Бригадаларның, звеноларның колхозчуларынга болгаш механизаторларга өстүрген ногаан массаның тонна бүрүзү дээш кол төлевирден ажыр 9 рубльдиң немелде төлевирин бөөри ол система-биле көрдүнген. Доктааттынган төлевириниң күсели-биле ең харыысалгалыг ажылдарны күүседкени дээш колхозчуларга болгаш механизаторларга аванс бөөр ажылды чорудуп турар.

Ажыддарның хевирлериниң аайы-биле кандыг саналгаларны доктааткан бис?

ДӨРБЕЛЧИН-УЯЛАНЧАК АРГА-БИЛЕ ТАРААНДА

Ылаптыг дөрбелчиннерни алганы дээш, бир онгарда ийи-үш үнүштерлиг бир гектарда 20 мүңдаа эвээш эвес оңгарлар бар болганда гектар тарылга дээш тракторист болгаш машинист бүрүзүнге 1 рубль 50 копеек, а тарылга агрегадын хандырып турар колхозчуларга—60 копеек бөөр.

Хемчөөчи удаазыннарны механиктиг диагональдыг шилчилге-биле кады дөрбелчин-уяланчак арга-биле тараанда, шынар талазының биеэги-ле көргүзүглерин сагаанда бир гектар тарылга дээш тракторист болгаш машинист бүрүзүнге 2 рубльди бөөр.

Хол-биле олурттуп тараанда ховуну ийи угланыышкынга шын маркировкалааны дээш трактористке бир рубльди база прицепщикке 50 копеекти бөөр. Кукурузаны хол-биле олурттуп тарыыр, оңгарларже чемишчидилге сөөрттүп төгер ажылда ажылдап турар колхозчуларга куруг чер кагбайын оңгар бүрүзүгге 3—4 тараларны олурттупшаан, ылаптыг дөрбелчиннерни алырын ийи угланыышкынларга чорутханды дээш база дөрбелчиннин хемчөөли 70х70 сантиметр болганда бир гектар дээш 60 рубльди болгаш 60х60 сантиметр хемчөөлдиг дөрбелчин болганда 80 рубльди төлеп бөөр.

Немелде төлевирге киириштир аванс бериддезин үнүштер үнүп келген болгаш агроном азы тускай комиссия тургузуп турар акт өзугаар тарылгаларны хүлээп алган соонда чорудар.

Шынар талазы-биле көргүзүглерни хажыткан таварылгада аванса-ларны бербес деп шиитпирлөөн бис, а оон аңгыда кол төлевирни кудуладыр, ындыг болза-даа 25 хуудан хөй эвес кудуладыр эргени баштаар черге берген. Холуттунган ажылды шуут төлеп бербес.

ТАРЫЛГАЛАРНЫҢ АЖААРЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АЖЫЛДАРГА

Куруг оңгарларга үрезиннерни азы рассадаларны олурттупшаан, бок чашпан аштааны, кукурузаның артык белдирлерин ап октааны база олурттулга соонда бир гектарга 40—50 мүң үнүштер үнгени болгаш оңгарларга үлүдрединишкин кылганы дээш ол ажылды күүседкен колхозчуларга болбаазыраткан шелдүң гектар бүрүзү дээш 60 рубльди бөөр бис.

Шынар талазы-биле көргүзүглерни сагывышаан, кукурузаның одуруглар аразының баштайгы болбаазырадылгазын ийи угланыышкынга чорударын хандырган механизаторларга болбаазырткан гектар бүрүзү дээш 1 рубльди бөөр бис. Одуруглар аразының ийиги болбаазырадылганы дээш 2 рубльди бөөр бис. Гектар бүрүзүнге үшкү болбаазырадылганы чорутканы дээш 3 рубльди бөөр бис.

ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫЫШКЫНЫНГА

Силос ажаар комбайннар-биле кукурузаны ажаап алганы база ажаап алган бир тонна ногаан масса дээш комбайнерлериң болгаш трактористерниң кижи бүрүзүнге 20 копеекти бөөри шиитпирлеттинген.

Комбайндан силосту салыр черинге чедир сөөрткен тонна бүрүзү ногаан масса дээш автомашиналарның чолаачыларынга болгаш чүк чүдүрүкчүлериңге (бүгү бөлүкке): 5 километр чедир хемчөөлдиг черге—30 копеекти база 5 километрден өрү хемчөөлдиг черге 50 копеекти бөөр.

Силос массазын салырга, дескилөөргө болгаш бастырарга (аът күжү-биле) тонна бүрүзүнге онааштыр колхозчуларның бүгү бөлүүнге 25 копеекти төлеп бөөр. Сүт-быштак чем быжылдазының үезинде кукурузаның сыпка турган борбактарын хол-биле ажааганы дээш тонна бүрүзүнге онааштыр 10 рубльди бөөр бис.

Немелде акшы төлевирин чорутқан ажыл дээш бөлүк колхозчуларга бөөр таварылгаларда үк ажылды күүседкени дээш санаттынган күш-хүннерин өзугаар ону колхозчуларның аразынга хуваап бөөр.

Колхозчуларның, бригадаларның, звеноларның болгаш механизаторларның күш-ажылының талазы-биле үзе санажылгаларын кукурузаны өстүрүнге болгаш ону силос кылдыр салырынга ажылдап алган күш-хүннерин өзугаар мурнунда берген авансазын барымдаалап чорудар бис. Бир эвес үзе санажылга үезинде немелде төлевирниң түңү берген авансаның түңүнден эвээш апарза ооң ылгалыы тыртпас бис.

Ажылды оон организаттааны дээш силос кылырынга өстүрген кукурузаның ногаан массазының бир тонна бүрүзүнге онааштыр колхозтуң удуртур составынга мындыг немелде төлевирни бөөр бис:

Хову ажылының бригадазының бригадиринге 50 копеек, трактор ажылының бригадазының бригадиринге—50 копеек, кукуруза талазы-биле инспекторларга—40 копеек, колхозтуң агрономунга—20 копеек, колхозтуң даргазынга—20 копеек, колхозтуң бухгалтеринге (улуг санакчыга)—7 копеек.

Ажылдакчыларның бо бөлүүнге немелде төлевирни тарылганың гектар бүрүзүнден кукурузаның 300-тен эвээш эвес центнер ногаан массазын өстүрүп алганда бөөр бис. Кукурузаның ногаан массазын гектар бүрүзүнден 300-тен эвээш эвес центнерни алганда өске продукцияның бүгү хевирлериниң зайы-биле айытқан ажылдакчыларга немелде төлевирни 10 хуу эвээжедир.

Гектар бүрүзүнден кукурузаның 300-тен эвээш эвес центнер ногаан массазын алырынга артельдың бүгү кежигүннерин сонуургалдыг болдурары-биле кукурузаның 15 хуу ниити чылдазын колхозка ажылдаттынган бүгү күш-хүннеринге, ооң иштинден 50 хуузун кукуруза өстүрүнге ажылдаан күш-хүннерге, а арткан 50 хуузун мал ажылынга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа адырларынга ажылдаан күш-хүннеринге хуваар бис.

Бистиң колхозка натура-биле бөөр немелде төлевирни хуузунда малга чемнер талазы-биле ажылагыйның хереглелинден ашпас хемчөөлдерге чорудары шиитпирлеттинген. Оон арткан кезии дээш бир центнерни 3 рубльге бодап акшабиле төлөөр бис.

Бир эвес силос кылыр кукурузаның ногаан массазының дүжүдү бир гектардан 300-тен ажыг центнер болур болза, дүжүттү өстүрүнге киришкен бүгү колхозчуларга, удуртукчу ажылдакчыларга, тускай әртемниглерге болгаш кукуруза талазы-биле инспекторларга, организакчыларга немелде төлевирни дараазында хемчөөлдерге бедидер: бир гектардан борбактары-биле кады 301—330 центнер ногаан массаны алганда—20 хуу; 331—360 чедир центнерни алганда—30 хуу; 361—400 чедир центнерни алганда—40 хуу болгаш 400-тен өрү центнерни алганда—50 хуу. 300-тен эвээш эвес центнер ногаан массаның дүжүдүн алган звено удуртукчуларыга звенону удуртканы дээш кукуруза өстүрүнге звенонуң ажылдаан күш хүннериниң 3 хуузун санап бөөр.

ЧЕДИИШКИНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ БИС

Бистиң колхоз бо чылын кукурузаның бедик дүжүдүн алыр талазыбиле улуг аргаларлыг болуп турар. Бис МТС-тен эки техниканы алган бис. Трактор бригадазының бригадири П. Бирюковтуң удуртулгазыбиле механизаторлар коллективи машиналарны мурнукузунга бодаарга алаан бүдүрүкчүлүг ажылган турар. Дээре болгаш эки чемишчиткен участоктарны кукурузага тускайлаан. 340 гектар шөлге тарылганы 5 ажыл хүннеринде чорутқан.

Бистиң артельдың колхозчулары боттарының социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседир дээрзинге бүрүн шиитпирлиг. Гектар бүрүзүнден кукурузаның борбактары-биле кады 400-тен эвээш эвес центнер массаны ажаап алырынга бүзүрелдиг бис. Ол болза, 1958 чылда көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг 100 гектар черлеринге: 100 центнер эвтти болгаш 300 центнер сүттү алыр арганы биске бөөр.

Д. ЛИТВИНОВ,
Курск областың Ленин районунуң Киров аттыг колхозунуң даргазы.

БАШТАЙГЫ ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛААР ДЭЭШ

Шагаан-Арыг райүлетпүр комбинадының ажылының дугайында

Бистиң ажылывыс

Бистиң комбинаттың ажылын сегидер дугайында мында партия организациязы сөөлгү үеде элээн ажылдарны кылган.

Бо чылдың эгезинден бээр партия организациязы партияның ажык хуралдарын 8 катап кылган. Бүдүрүлгениң ажылында четпестерни чайладырынче үгланган чугула айтырыгларны ол хуралдарга чугаалажып тургулаан. Профэвилелиниң комбинатта местком-унуң ажылын эжидип, социалистиг чарыштыг калбарттыр дугайында местком даргазы эш Шабаловтун, а чазанылга цехи бүдүрүлге планын чүге күүсетпейн турарыл деп айтырыг дугайында ол цехтың начальниги эш Карасиктиң, комбинаттың электри станциязы болгаш автопарыгы багай ажылдап турарының чылдагааннары болгаш оларның ажылын эжидер хемчеглер дугайында кол механик эш Сусуннуң илеткелдерин болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалажып турган.

Ындыг айтырыгларны хуралдарга тургузарда оларның белеткелин баш удур эки кылып ап турарывыстан, оон чугаалажышкынынга ажылчыннар боттары-ла кончуг идепкейлиг киржип, шын шиитпирни үндүреринге дыка дузалыг болуп турар.

Комбинаттың ажыл-агыйының эргелекчизи Бояриа ажылынга харыысалга чокталып, үргүлчү арагалап турган. Партия организациязы ол айтырыгны ажык хуралга чугаалажып, Бояриниң ажылында улуг четпестерни илереткен. Оон соонда ону өске, куду ажылга томуйлаан. Бояриа ам аажок эттинген, арагалаарын соксаткан болгаш комбинаттың идепкейлиг ажылчыннарының бирээзи болуп турар. Бояриниң эттингенинге партия организациязы өөрүп турар.

Бистиң комбинатта политэкономия өөренир 21 кижи составтыг бөлүм 1957—1958 өөредилге чылында ажылдап турган. Оон ажылын партия организациязы үргүлчү сонуургап, хуралдарга чугаалажып турган. Өөредилгениң түңнели багай эвес болган.

Коллективке культура-массалыг, кижизидилге ажылдарын ам-даа улам күштелдирер сорулганы партия организациязы бодунуң мурнунда салып алган ажылдап турар.

В. БАРЫҢМАА,
дарааныкчы, комбинаттың партия организациязының секретары.

Чуруктa: В. Барыңмаанын даараныр орары.

Кончуг эки профессия

Мээн ачам бо Шагаан-Арыг райүлетпүр комбинадының чазаныр цехинге дыка үр ажылдаан кижи чүве. Он беш хар ажып турумда ачам аараш өлүп калган, оон соонда мен демги цехке ажылдап эгелээн мен. Чазаныр ажыл меңээ эң баштай дыка берге турганы кымга-даа билдингир-ле болгай. Ачамның өөнүктери хоочун чазаныкчылар Рехтин, Бояриа меңээ бар-ла шаа биле ынчаарда дузалажып турганнар.

Ол-ла акыларымның дузаламчызы-биле ам комбинатта үр ажылдап, бешки разрядтың чазаныкчызы деп кончуг эки профессияны чедип алган мен. Бо чылдың бирги кварталының бүдүрүлге планын 150 хуу, а апрель, май айларның планын база дыка ажыр күүсеткилээн мен.

Бодумнуң чазаныкчы мергежилимни улам бедидер дээш ам-даа кызар мен.

Х. МАЙ-ООЛ,
чазаныкчы.

Улам эки ажылдаар дээш

Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинады сөөлгү чылларның дургузунда бүдүрүлге онаалгаларын чыл бүрүде күүседип шыдавайн, областа хожудангай ажылдыг комбинаттарның бирээзинге санаттырып келген. 1957 чылдың бүдүрүлге онаалгазын комбинат ниити продукция талазы-биле 81,4 хуу, а бараанныг продукция талазы-биле чүгле 66,4 хуу күүсеткен.

Комбинаттың күрүне планын күүсетпейн, четпес ажылдап турганының кол чылдагааны үдел диде, үүнүн-даа мурнунда партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң талазындан комбинатты эренгей удуртуп, оон ажылын тодаргай өөренип көрбейн турганындан болган. Үлетпүр комбинадының удуртур ажылдакчылары, ылаңгыя директорлары хөй удаа солчуп келген. Чүгле эрткен чылдың дургузунда безин 3 директорлар солушкан. Кадрларны шын шилип алырының принцивин сагыйын турганындан комбинаттың удуртукчуларынга ажыл-хереги эки билбес кижилер кээп турган.

Ниити көргүзүглер талазы-биле план күүсетпес чорук бүдүрүлге черин саң-хөө талазы-биле берге байдалга чедирип келгон. Чамдык таварылгада ажылчыннар ажыл төлевирин 2—3 айларның дургузунда албайн турганнар. Ол чорук ажылчыннарның материалдыг сонуургалын болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун кудуладып турган. Комбинатта кадрларның солчур чоруу эвээш эвес тургулаан.

Бүдүрүлгениң цехтери болгаш мастерскаялары чиг-эт, янзы-бүрү материалдар-биле үзүктел чок хандыртынмайн турган. Чижээлээргe, эрткен кызын сапык даараар пехке идик даараар материалдарның чогундан, аңаа чүгле чаңгыс кижи ажылдап турган. Хууда кижилер чагыг кылбаанда харын-даа ол ажылчынның безин кылыр ажылы чок болуп турган. Оон-биле чергелештир үлетпүр комбинадының бүдүрүп турган продуктуларының шынары куду болгаш бот-үнези планда көрүнгенинден улуг турганын демдеглээр херек. Ынчангаш комбинаттың ажылының чылдыц-на сегивейн турганы таварылга эвес.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бюрозунга болгаш райкүүскомнуң хуралынга комбинаттың ажыл-чорудулгазының дугайын эрткен чылын каш удаа чугаалажып көргеш, ук бүдүрүлге черинiң удуртур кадрларын элээн чаарткан. Бо чылдың баштайгы айларындан эгелээп-ле комбинаттың ажылы эжидип эгелээн.

Райүлетпүр комбинадының дирекция чери, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары эрткен чылдарның частырыгларындан чогуур түңнелдерни үндүргеннер. СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң доктаалдарын амыдырал кырынга боттандырар дээш бүдүрүлгениң бүгү ажыл-чорудулгазынга ажылчыннарны калбаа-биле киириштиреринче чогуур кичээнгейни салган. Бүдүрүлге хуралдарын доктаамал чылдырып, күш-ажылдыг бүдүрүкчүлүүн бедидери, ажылчыннарны чиг-эт материалдары-биле бүрүн хандырары, тудуг материалдарының белеткели болгаш ажылчыннарның амыдырал чурталгазының дугайында чугула айтырыгларны аңаа чугаалажып турар. Партия, профэвилел, комсомол организациялары болгаш дирекция чери чугаалашкан айтырыгларның бүүселдезин чедип алыр дээш тодаргай хемчеглерни ап турарлар. Эрткен кызын комбинат тудуг материалдарының белеткелинче бүгү күштү мобилизастаан, 945 кубометр ыяшты дилип белеткээн. Дилген ыяш кургадыр тускай техниканы тургускаш, ажыглалда киирген. Ол чорук бүдүрүлге черинiң чазаныр цехинiң бүрүн чыл дургузунда дендески ажылдаарын хандырып турар.

Комбинат баштайгы чедип алган чедиишкиннерин быжыглавышаан, моон соңгаар улам бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар ужурлуг. Үлетпүр комбинады ажылчын күжү-биле болгаш машина чепсек-хереселдер-биле бүрүн хандыртынган. Техниканы камныг эдилеп, бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаар херек.

Чедип алдынган чедиишкиннер-биле чергелештир комбинаттың ажылында четпестерниң барын демдеглээри чугула. Бүдүрүп турар продукцияның шынарын эжидерин болгаш оон бот-үнезин чиигедирин комбинат ам-даа чедип албаан. Ылаңгыя туйбу цехинiн ажылынче онза кичээнгейни салыры чугула. Туйбу кылыр «Колхозчу» деп прессти комбинат ийи сезон иштинде ажыглап келген. Ынчалза-даа оон бүдүрүкчүлүү кончуг куду. Чүге дээрге, ук прессти ажылдадыр дуржулгалыг кадрларны комбинат белеткеп албаан.

Цехтер болгаш тус-тус ажылчыннарның аразында социалистиг чарышты улам калбарттыр дугайында партия, профэвилел организацияларының хемчеглерни ап турары амдаа четпес.

Ажылчыннарның ортузунга социалистиг чарышты улам калбарттып, цехтерниң, мастерскаяларның болгаш ажылчын бүрүзүнүң кылган ажылының түңнелин чогуур үеэзинде үндүргр херек.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин херек кырынга боттандырып, районнуң ажылчы чоннарын эки шынарлыг, чиик өрттектиг эт-хереселдер-биле хандырар дээш Шагаан-Арыгның үлетпүр комбинадының дирекция чери болгаш партия организациязы бүдүрүлге черинiң ажылчыннарын күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерже мобилизастаар ужурлуг.

Н. БАЙКАЛОВ,
Улуг-Хем райкүүскомнуң даргазының оралакчызы.

Чыл планын бир ай бурунгаар күүседир

Үлетпүр комбинадының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары районнуң ажылчы чоннарын калбак хереглелдиң барааннары-биле хандырар дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар. Комбинат 1958 чылдың бирги кварталының бүдүрүлге онаалгазын ниити продукция талазы-биле 125,5 хуу, а бараанныг продукция талазы-биле 117,8 хуу күүсеткен.

Продукцияның шынарын эжидип, оон бот-үнезин чиигедир дээш база бүдүрүлге онаалгаларын шалыпқын күүседир дээш цехтер, мастерскаялар болгаш тус-тус ажылчыннарның аразында социалистиг чарыш улам калбарган. Комбинаттың партия, профэвилел, комсомол организациялары бүдүрүлге онаалгазын чүгле күүседиринче эвес, харын ону ажыр күүседиринче бүгү ажылчыннарны мобилизастап, дирекция чери-биле быжыг харылзаалыг ажылдап турарлар.

Сөөлгү үеде цехтерниң начальниктери хамаарышкан участоктарының ажылын тодаргай, оперативтиг удуртурун чедип алганнар. Кылыр ажыл чогундан ийикпе азы тодаргай удуртулга чогундан ажылчыннарның ажыл чок аная турар чоруу бисте шуут үзүткаттынган. Цех бүрүзү чаржып турар цехин ажар дээш кызымаккай ажылдап турар.

Бирги кварталда цехтер аразының социалистиг чарыжынга ыяш белеткээр участоктун (бригадири эш Гриненко) ажылчыннары бүдүрүлге планын ыракта ажыр күүседип, бирги черни алганнар, чазаныла цехи (эш Карасик) ай бүрүзүнүң онаалгазын база-ла ажыр күүседип турар. Туйбу кылыр цехтиң ажылчыннары бо чайның сезонунга багай эвес белеткелдиг ужуражып турарлар. Цех туйбу бүдүрүлгезинче эрткен чылдардан эрте кирген.

Бо бүгү чедиишкиннерни комбинаттың ажылчыннары боттарының бердинген күш-ажылы-биле чедип алганнар. Ажылчын бүрүзүнүң бүдүрүлге планын ажыр күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарын база катап демдеглээр херек. Оон чижээнге дараазында фактыны көргүзүп болур. 1957 чылдың май айда бүдүрүлге онаалгазын күүсеткен кижи комбинатка барык-ла чок турган, а бо чылдың май айның 25-ке чедир 10 хире кижиден өске бүгү ажылчыннар айның онаалгазын бүрүн күүсеткеннер.

Комбинатта бүдүрүлге онаалгазын доктаамал ажыр күүседип, эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп турарларның саны хөй. Чазаныкчы Г. Рехтин, даараныкчы М. Томилина, чазаныкчы Маннай-оол болгаш оон-даа өскелер бүдүрүлге онаалгазын 120—150 хуудан кудулатпайн турарлар.

Ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары-биле комбинаттың дирекция чери бүдүрүлге шөлдерин элээн улгаттырган болгаш чамдык цехтерге чаа бажыңнарны туттурган. Чазаныр болгаш даараныр цехтер чаа бажыңнарда ажылдап турарлар.

Бистиң комбинадывыстың ажылчыннары моон-даа бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап болурлар. Ындыг болза-даа комбинаттың ажылынче областың үлетпүр болгаш хандырылга сайгарылга эргелелдериниң талазындан кичээнгейни четпес салып турарын демдеглээр херек.

Ылаңгыя областың хандырылга болгаш сайгарылга эргелели (начальниги эш Борзенко) комбинатты чиг-эт болгаш материалдар-биле четпес хандырып турар. Комбинат ук эргелелден 1957 чылдан бээр бо үеге чедир лак, дозу, сенчи, хырба болгаш оон-даа өске материалдарны ап көрбээн. Ынчангаш чазап кылып каан стол, сандай дээн ышкаш ыяштан кылган хереселдер дозулап, будуттунмаанындан комбинатка үр үеде чыдып турар. Хандырылга эргелелинден кандыг-бир бараанны алыр дээш келген кижи Кызылга каш хонуктту эрттирип турар. Чүге дээрге, материалдар алыр кижилер Борзенкодан аңгыда элээн каш эргелекчилерни, кладовщиктерни эрттип турар. Хандырылга болгаш сайгарылга эргелелиниң аппарадын ам-даа чаартып, комбинаттарның материал алыр хүннерин тускай доктаадып тургузарын өөренип көөрү чугула.

Үлетпүр эргелелиниң талазындан биске четпес дузалажып турарын каш чижектерден көрүп болур. Бистиң автопарыгывыс эргижирээн. Ону чаарттыр дугайында бистиң дилээвиске ам-даа тодаргай харыны ол эргелел бербээн. Эрткен чылын үлетпүр эргелели бистиң дилээвисти хандырары-биле Чадааназының райүлетпүр комбинадының үреп каан «Колхозчу» деп презин биске бергеш, а ук комбинатка чаа прессти берген.

Оон-биле чергелештир областың үлетпүр комбинаттарында тускай эртемниг кадрлар: механиктер, электриктер, туйбу кылырының мастерлери чедишпейн турар. Ындыг кадрларны белеткээринче үлетпүр эргелели сагыш салбайн турар.

Бистиң коллектививистиң ажылчыннары 1958 чылдың бүдүрүлге онаалгазын совет Конституциязының хүнү — декабрь 5-ти таварыштыр бүрүн күүседир деп хүндүлүг хүлээлгени алганнар. Алдынган хүлээлгени чогуур хуусаазында боттандырар дээш комбинаттың ажылчыннары кызымаккай ажылдап турарлар.

Е. МАЛЫШЕВ,
үлетпүр комбинадының директору.

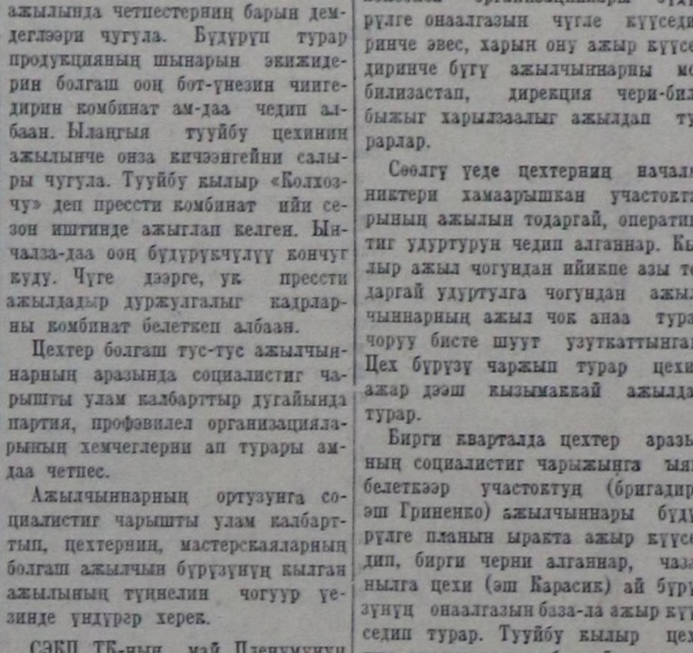

Шагаан-Арыг райүлетпүр комбинадының тайгада ыяш белеткелинде ажылчыны **Кыргыс Соянович Чаш-оол**, бодунуң өг-бүлези-биле ол бүдүрүлгеде үр чылларда кызымак ажылдап, бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Чуруктa: К. С. Чаш-оолдуң ужурар ыяшты шинчилеп көрүп турары.
Фото **С. Феоктистовтуу.**

Комбинаттың хоочун ажылчыны болур мен

1957 чылга чедир школага өөренип, чайгы дыштанылганың үезинде Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадының туйбу бүдүрер черинге ажылдап келген мен. Эрткен чылын бир катап ачам меңээ мынча деп чугаалаан:

— Бүдүрүлге черинге ажылдаар күзелиң улуг кижи-дир сен, районнуң үлетпүр комбинадынга доктаамал ажылчын болуп кирип алыр сен бе, уруум? Ачамның ол сүмезин изин-биле хүлээп алгаш, ол-ла дораан комбинаттың дирекция черинге чедип келдим.

— Бүдүрүлге черинге доктаамал ажылчын болуп ажылдаар дээн күзелиң кончуг түүлдүг-дүр, ону бүгү тала-биле деткиир бис дынмам, ам электростанциязынга кочегарлап ажылдап көрзүңзе кандыгыл, ындыг-даа болза, ажылга хүлээп алырда кижилериңи эки-туразын барымдаалап көөр улус бис—деп директор меңээ эвилең чугаалады.

Электростанцияга ажылдап эгелей бердим. Баштайгы үеде бергелер меңээ эвээш эвес таварышкан. Ук бергелерни ажып эрттер талазы-биле дуржулгалыг ажылчыннар, база мээң ачам дыка дузалаан. Электростанциязынга элээн үр үеде кочегарлап ажылдааш, кочегар-машинист деп тускай эртемни бодумга шиңтээдип алдым.

Машинамны камныг ажылдадыр, үрелиишкиннерни болдурбас дээш бүгү күжүмнү, билиимни харам чокка берип турар мен. Моон соңгаар-даа бодумнуң мергежилимни улам бедитпишаан, күжениишкинниг ажылдап, комбинаттың хоочун ажылчыны болур мен.

Ф. НАМЧЫЛ,
комбинаттың кочегар-машинизи.

Чуруктa: локомобильдиң нарын кезектерин **Ф. Намчылдың** номдаа өөренип олурары.
Фото **С. Телгер-оолдуу.**

Чоннуң хереглелин хандырары — бистиң хүндүлүг хүлээлгевис

Райүлетпүр комбинадының даараныла цехинге он ажыг чылдарның дургузунда ажылдап, даараныкчыларның түр курстарынга чыл бүрүде өөренип, мергежилимни бедидип ап турар мен. Ажылга бергелер болганчок-ла таварышкылаар. Ындыг болза-даа, дуржулгалыг эш-өөрүмнүң, ылаңгыя эштер Барынмаа, Кузьмина оларның дузазы-биле бодумга таварышкан бергелерни ажып эрттип турар мен.

Даараглыг хеп аймаанга ажылчы чоннарның хереглелдери, негелделери улуг. Чоннуң сеткилинге таарыжыр, эки шынарлыг кылдыр хеп аймаан даараары ындыг-ла белен эвес айтырыг. Ажылчы чоннарның хереглелин үлегерлиг хандырары даараныкчыларның, бистерниң хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүлээлгевис болуп турар. Бо улуг сорулганы күүседир дээш боттарывыстың аравыска социалистиг чарышты моон соңгаар-даа улам-на калбарттыры, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чок бедидери, продукцияның бот-үнезин чиигедирин, шынарын эжидерин чедип алыры эргежок чугула.

М. СОРОКИНА,
комбинаттың даараныкчызы.

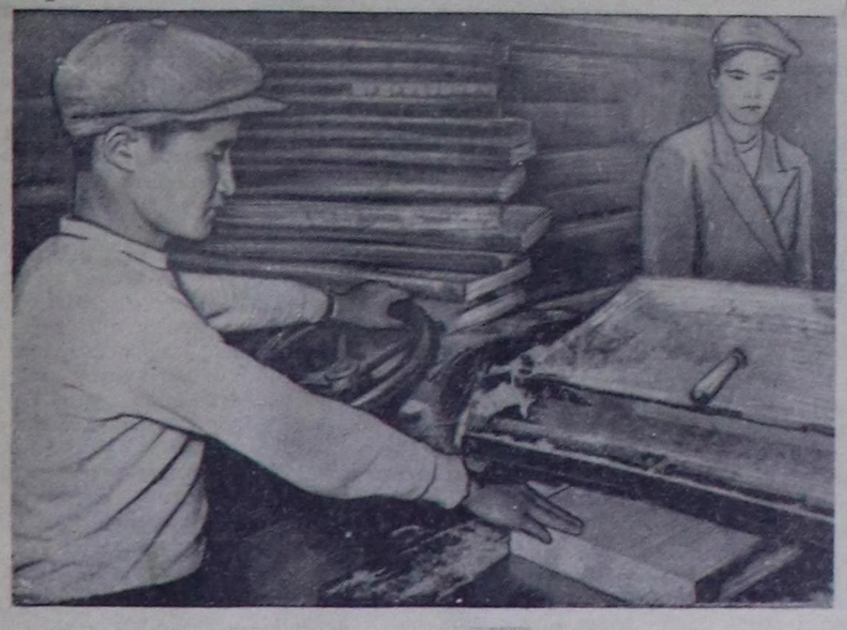

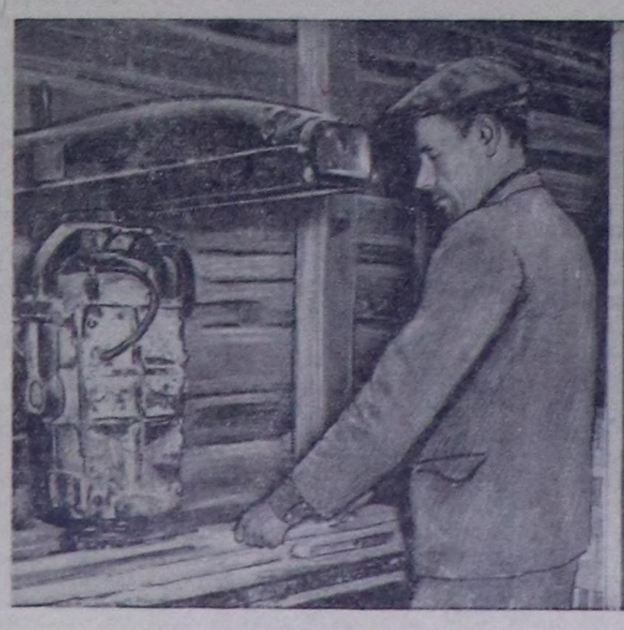

Чуруктарда: (Солагай талазындан оң талазынче) 1. Комбинаттың мурнакчы ажылчыны Ховалыг Май-оолдуң (бетинде) аныяк ажылчын Сторожев-биле кады станокта ыяш хаарылдадып турары. 2. Комбинаттың хоочун мурнакчы ажылчыны болгаш идепкейлиг хөй-иитичи Г. Рехтиниң ажылдап турары. 3. Туйбу цехинiң начальниги М. Ильиниң (солагай талазында) ажыл хүнү доозулган соолгуда чолаачы А. Шишкин биле слесарь В. Масолапов оларга даараазында хүннүн даалгазын берип турары.
Фото С. Феоктистовтуу.

Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелинин күүскомунун угуулгазы

ВЕНА. (СЭТА). Чепсегленишкинни дүжүрери болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазы дээш конгрессти чыырының талазы-биле дуза көргүзериниң комитедизин кежигүннериниң киржилгели-биле Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң күүскомунун калбак хуралы май 31-ден июнь 2-ге чедир Венада болуп эрткен. Ол хурал хөй-ниитиниң санал-оналынга дараазында угуулганы хүлээп алган:

«Июльдуң 16-да чепсегленишкиннерни дүжүрери болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазы дээш конгресс Стокгольмга ажыгтынар. Бүгү делегейниң хөй-хөй санныг организациялары болгаш көскү ажылдакчылары конгрессти чорударын деткип турар.

Делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналында улуг өскерилгелер болган, ол чорук тайбынче күзелдиг бүгү-ле кижилерниң каттыжарын болдунар аргалыг болдуруп турар.

XX чүс чылдың ийиги чартыында кижи төрелгетен чаа чаданың эжиинде туруп турар, ол чүл дээрге, бир өвес кижилер атомнуг дайынның кыжанын чайладып шыдаптар болза, эртемниң хөгжүлдези болгаш энергияның чаа үнер дөстерин ажыдып турары кижилерге улам хандырылгалыг база аас-кежиктиг амыдыралды аазап турар. Чүгле тайбынның байдалы турда улустар чепсегленишкиннериң кижи көөр хөөнү чок чүктешкизинден хосталып, кижилериң болгаш материалдыг курлавырларның хосталган курлавырларын кижи төрелгетенге ажыктыг кылдыр бараан болдуруп, дең эргеге үндезилеттиптеш, улустарның аразынга чаа политиктиг база экономиктиг хырылзааларны тургузарын болдуруп болур болдуруп турар.

Чепсектің улам-на коргунчуг болуп турар хевирлерин мөөннеп болгаш нептередип турар делегейге чурттаарын кижи төрелгетен таарымчалыг деп моон соңгаар санап шыдавас. Тус черниң кандыг бир үскүлежиишкини азы харын-даа кандыг бир озал-ондак улуг халапка чедирип болур. Индонезияда байдал, Алжирде дайын болгаш ооң Соңгу Африкаже нептерей берип болурунун айылы, Ортаакы Чөөн чүкте үскүлежиишкиннер, ылаңгыя Ливанда болуушкуннар бүгү-ниитиниң дайынын болдуруп болур болгаш чонну иштинге өспүшаан турар дүвүрелди үндүрүп турар.

Чепсегленишкинни дүжүрер дугайында дугуржулга мынчага чедир чедип алдынмаан. Атомнуг бомбаларның шенелдерин Совет Эвилелиниң соксатканы ол шенелдерни бүгү-ниитизи-биле соксадырынга ам-даа чедирбээн.

Аас-кежик чок байдалче аппар чыдар угланыышкынны өскертириниң эргежок чугулазын кижи бүрүзү бодап турар. Ону чедиишкиннинг болгаш саадал чокка кылган туруп болурунга дузалыг аргаларның талазы-биле санал-оналдарда ылгалдар ам-даа туруп турар. Чепсегленишкинни дүжүрерин контрольдаарын киириштирбишаан, чепсегленишкиннерни дүжүрериниң дугайында бүгүлерге күзелдиг дугуржулганы чедип алыр талазы-биле чазактарга моондак болуп турар бергелерни ажып тиилээр төлээде база улустарның хамаарышпас эргезин хүндүлээн турда ол улустарның аразынга сырый кады ажылдажылганы тургузар төлээде, тайбынче күзээн бүгү кижилер ужуражып чугаалашкан турар ужурлуг.

Чепсегленишкинни дүжүрер болгаш улустар аразының кады ажылдажылгазы дээш конгресстиң сорулгазы ындыг. Бис болза, ол айтырыгларны чугаалажып көөрүн, оларны шиитпирлеп болурунун аргаларын өөренип көөрүн болгаш дайынны болдурбас база үр үеде тайбынны доктаадыр төлээде Стокгольмче төлээлекчилерин чорударын бүгү кижилерни кыйгырыл тур бис.

ТБЧ-ниң Күүсекчи Комитеди.
Вена, 1958 ч. июнь 2.

Индонезияның чазак шериглериниң чедиишкиннери

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Антара агентилелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, Молукк ортулуктарда үймээнчилерге удур демисежип турар чазак шериглери Хальмахера ортулукта Джайло хоорайны үймээнчилерниң 500 чедир санныг шериглерин бүзээлээш, хостап алган деп индонези армияның дээди командылалының төлээлекчиси дыңнаткан. Чазак шериглери чидиригге таварышпаан.

Соңгу Сулавесиде хоорай болгаш порт болур Толитолини чазак шериглери ол черниң чонунун дузазы-биле хостаан деп армияның информация килдизи база дыңнаткан. Соңгу Сулавесиде даиылдажып чоруп турар чазак шериглери амгы үеде үймээнчилерге удур улам ынайгы шавар халдаашкыны калбартыр сорулга-биле Донгалдыр, Палунун, Паригиниң болгаш өскедаа черлернин хосталган районнарында ооттарының туруштарын быжыглап турар.

БКП-тың VII съездизинде

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партиязының VII съездизиниң июнь 4-теги эртенги хуралы БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары Димитр Ганевтиң чугаазы-биле эгелээн. Партияның идеологтуг ажылының айтырыгларын ол тодаргай чугаалаан.

БКП-тың Русен округ комитединиң бирги секретары Пенчо Кубадинский, БКП-тың Плевен округунун Куловит околия комитединиң секретары Никола Пелов база ол хуралга санал берген.

БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш Ада-чурт фронтузунуң Национал чөвүлелиниң даргазы Енчо Стайков Болгарияның Коммунистиг партиязының күжүнүн, улустың ортузунда ооң кайгамчык улуг ат-алдарының кол үнер дөстериниң бирээзи болза, улус массалар-биле партияның быжыг, ханы харылзаалары болуп турар деп дедеглээн. Ам Ада-чурт фронтузунуң хүрээлеринде 3217520 кижи бактаап турар, ол дээрге, чуртта соңгукчуларның ниити санының 61,48 хуузу болуп турар деп ол дыннаткан.

Германияның Социалистиг чаҥгыс аай партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат Эрих Миюккенбергер, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының секретары Зенон Клишко база Румынияның Ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары Николае Чаушеску Болгарияның Коммунистиг партиязының VII съездизинге байыр чедирип чүве чугаалааннар.

* * *

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партиязының VII съездизиниң июнь 4-теги кежээки хуралы ВКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү Вылко Червенковтун чугаазы-биле эгелээн. Партияның, социалистиг тургузуушкунну удуртурун өкижидеринге, көдээ ажылагайны кооперастаарының талазынга улам ынайгы чедиишкиннерге БКП ТК-ның апрель Пленумунуң улуг ужур-дузалыг болганын ол демдеглээн. Көдээ ажыл-агайны кооперастаарының талазында чедиишкиннерге хамаарыштыр Вылко Червенковтун онзалап демдеглээни болза, ленинчи кооператив планының принциптерин Болгарияга чайгылыш чок ажыглаарынга үндезилээш Болгарияның Коммунистиг партиязы көдээ ажыл-агайны кооперастаарының талазынга тиилелгени чедип алган.

Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү болгаш секретары Боян Былгаранов съездиге санал бергеш, чуртта социалистиг демократияның хөгжүлдезинин дугайын чугаалаан. Күрүненің чок болу бааринің, капитализмден социализмче эволюстут шилчиишкиниң дугайында айтырыгның талазы-биле ревизионистерниң үзел-бодалдарын ол шүгүмчүлээн.

Болгар чогаалчыларының Эвилелиниң президиумунуң кол секретары Георгий Караславов чаа социалистиг культураның хөгжүлдезинин айтырыгларын, социалистиг реализмниң айтырыгларын болгаш сөөлгү чылдарның дургузунда ураччечен литератураның чедиишкиннерин чугаалаан.

Болгарияның Коммунистиг партиязының VII съездизинің ол-ла кежээки хуралынга Кореяның Күш-ажылчы партиязының ТК-зының президиумунуң кежигүнү Ли Хе Сун болгаш өскелер-даа байыр чедирип чүве чугаалааннар.

Франциясың Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциясың Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюрозу чуртта политиктиг байдал дугайында «Республика дээш демиселдің чаа үе-чадазы» деп эгелиг медеглелди чарлаан.

«Де Голльдуң чазаан тургусканының түннелинде тургустунган байдалдың шыңгыы шынар-бүдүштүүнден карак чажырбаза чогуур» деп ФКП ТК-ның Политбюрозу апытган. Бир тээ «де Голль күрүненің бүгү быраларын холунда тудуп, база бодунга дыңнангыр министрлер-биле болун бүргеп алган болганда, республиканың эрге-чагыргаларынга болгаш ажылчы чоннарның эргелеринге улуг кыжаныышкынны тургузуп турар». Де Голльдуң чазаа «алжир айтырыгны тайбың шиитпирлеп таарыштырарынче угланган орукка моондак болуп турар» деп медеглелде чугаалаан.

«Республиканы камгалаарының демократтыг арга-биле соңгуттургаш иүн-мүн чаа комитеттерин бүдүрүлгелерге, хоорайларга болгаш суурларга тургузарының аргазыбиле боттарының чаҥгыс эвин калбартырынче болгаш быжыглаарынче бүгү антифашистерни» ФКП ТК кыйгырган.

Бүдүрүлгелерге, хоорайлар кварталдарынга болгаш чурттакчылыг черлерге партияның чаа үүрлерин тургузарынче, «бистің политикавыс-биле боттарының чөпшээрежин турарын илереткен болгаш боттуг ажыл-чорудулгага шагда-ла киржип эгелей берген хөй санныг ажылчы чоннарга партияга кирер арганы калбаа-биле ажыдарынче чер-черниң партия организацияларын медеглелде база кыйгырып турар. Мынчангаш партияже, республиканы камгалаарынче чедиишкиннинг кыйгырыг хандыртынган болур деп ында айыткан.

Амгы байдалды болгаш ооң-биле холбаштыр партияның мурнунда, ажылчын аҥгының болгаш француз улустың мурнунда турар улуг сорулгаларны көөр дээш Төп Комитеттің пленумун июнь 9-та болгаш 10-да эрттирерин ФКП ТК-ның Политбюрозу шиитпирлээн деп медеглелде дыңнаткан.

Франциясың министрлер чөвүлелиниң даргазы де Голльдуң Алжирде чеде бергени

ПАРИЖ. (СЭТА): Франциясың министрлер чөвүлелиниң даргазы генерал де Голль июнь 4-түң эртенинде Алжирже ужудуп чорупкан. Чазактың баштыны-биле кады француз армиясың штавының начальниги генерал Эли, шериг министри Гийома, Сахара хереэнин талазы-биле министр Лежен болгаш министр Жакино Алжирже ужудуп чорупканнар.

Төп эрге-чагырга-биле Алжирниң аразында май 13-те болуушкуннарның түннелинде үрели берген харылзааларны таарыштырып шиитпирлээриниң сорулгазы-биле чазак баштыңының ынаар чорупканы ол.

Майның 13-те болган сүлчээниң түннелинде Алжирде эрге-чагырга «хөй-ниитиниң тынын алырының комитеди» деп адаар комитеттің холунга кире берген болгаш ооң составында генералдар Массю болгаш Жуо, база шериг болгаш колониалдыг бөлүктериниң өске-даа элээн каш төлээлекчилери киржип турар дээрэи билдингир болгай. Кара-туразында байдал-биле тургустунуп келген комитетке Алжирде француз шериглериниң командылакчызы генерал Салан, Алжирниң генерал-губернатору турган Жак Сустель база каттышкан турган.

ПАРИЖ. (СЭТА). Солуннарның дыңнадып турарындан алырга, Алжирде «Мәзон Бланш» аэродромга чазактың баштыны де Голльду Алжирде чепсектиг күштериниң командылакчызы генерал Салан, шериг-агаар күштериниң командылакчызы генерал Жуо, Чер ортузу далайда шериг-далай флодунуң командылакчызы адмирал Бояно уткуп алганнар. «Хөй-ниитиниң тынын алырының комитединиң» чамдык кежигүннери, генерал Массю, Жак Сустель болгаш өскелер-даа генерал де Голльду база уткааннар.

Мынчангаш, Алжирге болган сүлчээни баштаан чүгле ындыг ажылдакчылар чазактың баштының уткуп алганнар. Франс Пресс агентилелдің дыңнадының ёзугаар алырга, генерал де Голльду аэродромга уткуп алыр дээн ооң бодалынга «хөй-ниитиниң тынын алырының комитеди» удурланып үнгенинин соонда Алжир хоорайның чагыргазының даргазы Жак Шевелье бодунуң эрге-хүлээлгезинден ойталаан.

Аэродромдан чорупканының оруунга колонизаторларның ынакшылдыг «Алжир французтуу!» деп лозунгузун адап кыйгылар үнгүлеп турган, чамдык бөлүктер Массюның болгаш Сустельдің аттарын алгыржып тургулаан.

Чазактың баштыны болгаш ону үдээн кижилер баштай өлген солдаттарга турасказалче чорупкаш, аңаа кыска ёзулал кылган, ооң соонда генерал де Голль чайгы эрдуга чеде бергеш, аңаа янзы бүрү ажылдакчыларны хүлээп ап эгелээн.

КИНО

„ЧҮРЕКТИҢ ТУРАСКААЛЫ“

М. Горький аттыг киностудияның 1958 чылда үндүргени «Чүректің турасказалы» деп кино өбластың кинотеатрларында, культура бажыңнарында, клубтарында үнүп эгелээн.

Бо кинода делегейниң ийиги дайынының үезинде болуп турар болуушкуннарның бирээзин көргүскен. Эгезинден эгелээш, төнчүзүнге чедир, көрүкчүнүң сеткилинге кижилерниң салым-чолунуң кандыг болурун, хенертен болгулаан таварылгаларның канчаар доостурун, дайын доозулган сөөлүнде ол кижилер канчан баар ирги дээрзин хөй-ле бодалдар кирип, сонуургалын улам-на хайныктырып турар.

...Барыын Европага бистің эвилелчилеривистің бир баазазындан «Ужар шивээ» дээр америк бомбачы ужар-хеме дүнеки ужудуушкун кылып чорууру-биле кино эгелээр. «Ужар шивээ» Мюнхенни бомбалаан совет аэродромга кывар чүүл, ок-чемзек-биле дериттинип алгаш, Германияже дедир ээр сорулгалыг ужуп ора, немецтерниң зениттиг батареязының боолаашкынынга таварышкаш, өртени бээр. «Ужар шивээниң» ийиги ужудукчузу англи Ральф Чадвик (артис А. Попов) тын менди үнгеш, парашютбиле орус черже халый бээр. Ральф Чадвик немец эжелекчилерге түр эжелеттирген совет черге кээп дүжер.

Ральф Чадвик ээн, таныш эвези арга иштинге миннип келгеш, ол аар балыгланган ужудукчу амытының камгаланыры-биле үнгеп, чүглүп, хилинчектенип чорааш, үрегделге тавырышкан суурну көрүп каар.

Немецтер хостуг чурттакчыларны араатанзыг ёзу-биле кырып-хыдып, суурну өртедипкен. Кижи көөр хөөнү чок гитлержилер чүгле бо суурну эвес, харын Европаның хөй санныг, төрээн чуртунга бердинген чеже патриоттарын, узуткап, чаштарны өскүссүредип, иелерни хилинчектевээн дээр! Төөгүннүң чеже үнелиг турасказалдарын, кайгамчыктыг чараш кылдынган, культураның төвү хоорайларын үрегдеп, үштеп, өртетпээн дээр!

Чадвиктің чедип келген суурунда, ооң амы-тынын камгалаан, аксеткилдиг, бөдүүн орус башкы Екатерина Ивановна (арт. Т. Макарова) арткан. Екатерина Ивановна бо берге айылдыг үеде төрээн ынак ачазын ажаап, азырап турда, оозу мөчээн. Ол муңгаранчыг шактар эртип турда, Екатерина Ивановнага америк самолеттүң ужудукчузу Чадвик таваржыр.

Екатерина Ивановна улуг бергелерни, түрегделди, мунгарзалды чурттап эрткен. Ол оглундан, ашаандан, ачазындан чарылган. Ажылдап турганы арыг-силиг школазын немецтер үрегдээн, суурнуң улузу дайзынга удур демисежирибиле улуг, бичези чокка партизаннай бергеннер.

Екатерина Ивановна биле Чадвиктің бот-боттарын дүрген билчиринте ол ужудукчунуң орус дылды биче билири кончуг дузалаан. Екатерина Ивановна ырак чурттан келген танывазы өске кижини үрелик школаның адаанда подвалга киирип алгаш, кончуг эки хайгаралга тургузуп, ооң балыгланган черин дүрген эдери-биле бүгү-ле хемчегларни ап, даштыкы кижиниң балыңын, аарынын экиртириниге дуза көргүзерин Москвадан дилээр болгаш чогуур дузаны алыр.

Екатерина Ивановнаның суурга турарының айылдыын партизаннар билгеш келдирер. Ынчалзадаа аар балыгланган Чадвикти ээн черге каары кээргенчиг болгаш харааданчыг болган. Холга киргеи американнарны немецтер дөмей-ле кам-хайыра чокка эрпидээрлер. Екатерина Ивановна ужудукчунуң амызын алыр дээш, минута бүрүзүнде-ле айылыга таваржып болур подвалга артар.

Кээргенчиг, улуур уйгу чок, сагыш чованчыр совет башкының хүн бүрүде Чадвик дээш сагыш човап турганы халас эвес болуп, англи ужудукчу сегий берген.

Ооң бээр хөй чылдар эрткен. Экранда хөй миллион чурттакчылар-лыг Лондон...

Ральф Чадвик кадык-шыырак, боду хууда чиик машиналыг, өки бажыңныг, ажы-төлүг. Ырак чуртка турза-даа, Россияны, ооң амытынын алган эки сеткилдиг совет бөдүүн хереэжен Екатерина Ивановнаны утпаан.

Россияны бактаар, херек кырында ындыг кайгамчык эки чурт барын күзевес кижилерге Ральф Чадвик таарынмас. Ындыг кижилерге ол кайгамчыктыг чуртту бодунар караанар-биле барып бүзүреп көрүнер деп ол сүмелээр. Ральф Чадвик бодунун өөнүктериби-ле кады Россияга келгеш, ооң сонуурганчыг байлаа, ажыл-агайы-биле таныжарлар.

Ральф Чадвик амы-тынын алганы Екатерина Ивановнага ужуражыр дээни болдунмаан. Екатерина Ивановна бодунун чонунун, Төрээн чуртунуң хереэ дээш амы-тынындан чарылган.

Ынчалза-даа шаандагы немец фашистерниң өртедип, үрегден кааны суурнуң орнунда бай-шыдалдыг колхоз тургустунган. Амыдырал соксаш дивейн сайзырап турар.

Школада амыдырал чаазы-биле тургустунган, мөчээн Екатерина Ивановнаның орнунда аныяк кыс Екатерина Иванова, дайын үезинде партизаннан чораан бичии оол Федя Васюков ол школада башкы болуп ажылдай берген.

Ральф Чадвиктің амы-тынын алганы, орта эргим болгаш чоок Екатерина Ивановна ооң чүрээнге кажан-кезээде турасказал болуп артып калыр.

Бо кино-чурукту чүгле совет көрүкчүлер сонуургап көөр эвес, харын база даштыкы-даа көрүкчүлер моортан совет кижиниң бөлүүнүн, ак-сеткилдиин, кижизиин көөрлер.

Т. ХЕРТЕК.

ШИВИШКИЛЭЭР ТИФ

Гигиенаның чурумнарын хажык чок күүседири, арыг-шеверни сагыры — кижилериң кадын камгалаарынга улуг ужур-дузалыг. Мага-ботту, иштики ак хепти болгаш даштыкы хепти үргүлчү арыг-силигге ап чоруур чорук халдавырлыг аарыг—шивишкилээр тифти тарадыр быттарның тыптырын баш удур болдурбас. Шивишкилээр тиф аарыының үнер дөзү—аарыг кижи болур. Аарыгның тарадыкчызы—быт болуп турар.

Быттар шивишкилээр тифтен аараан кижиниң ханын соруп алгаш, идик-хеп, шуглак, дөжек дамчып келгеш кадык кижиниң ханынга шивишкилээр тифтиң өскүдүкчүлерин тарадыр. Халдавыр кажан быттарны чара базыпканда ийикпе, азы оларның үндүрүп турар үүлдери мага-боттуң хензиг шыйбакталганынче холужуп киргенде база тыптып болур.

Шивишкилээр тифтиң өскүдүкчүлери аарыг кижиниң чүгле ханында чоруур. Аарыг кижиниң бүгү ылгап үндүрүп турар үүлү: чараа, дер, сидикте шивишкилээр тифтиң өскүдүкчүлери чок болуп турар. Быт хүннүн-не 6-дан 14 чедир чуургаларны (сиргелерни) төрүп, оларның дузазы-биле өзүп көвүдеп турар. Баш быды баштын дүктеринге, а хеп былы хептиң тырандыларынга чыпшырып каар. 5—10 хүннер эрткенде сиргелерден аныяк чаш быттар боттанып үнер болгаш олар 10 хүннер эрткенде өзүп көвүдээринге аргалыг апаар. Быт ортумаа-биле беш недель чурттаар.

Ол үениң иштинде кыс быттар 4000 ажыг маңгыс салгакчыларны төрүп болур. Быттар ийи недель чедир чем чокка чурттап шыдаар болгаш нульдан безин куду чавыс температураны шыдажып эрттер. Ынчалзажок, олар бедик температурага мырынай шыдашпастар. 1 ½ шак иштинде 60-70 градус, температурага быттар, ооң сиргелери өлүп каарлар.

Быттар чүзүн-баазын химиктиг бүдүмелдер: сольевентага, керосинге, лизолага, наптализолага болгаш өске-даа тускай хемчеглер, препараттар «К», «СК», «ДДТ» болгаш гексаклоранга өлүрлер. Халдавыр дегген соонда кадык кижи дораан-на аарый бербес, а барык 10-14 хүннер эрткенде аарый бээр. Ол үени аарыгның билдинмес (инкубационный) үези дээр. Уругларбо аарыгны улуг кижилерге бодааргa, элээн чиик эрттирип болур, ынчангаш ол аарыгдан уруглар аараан-дыр деп дегийт танып билири кончуг өерге.

Аарыгның билдиртип эгелээри: мага-боттуң ниити сулараашкынындан, дүрген туруп могаанындан, ажыныычалындан, чемге хөөнүн чидиргениндеи эгелээр. Удатпайн аарыг кижиниң температурязы шапкын бедип эгелээр, арны кызып хөөй бээр болгаш баштын аарыыры кедерээр, удуттунмастап, карактары бир янзы болуп, аарыг кижилер дүвүреззиннинг байдалга туттура бээр. Эң аар-берге таварылгаларда медерелдің бүлүртүннээри, дембээрээри билдиртир.

4-5 хонуп чорда, шокар шивишкилер (оортан аарыгның азы) тыптыр болгаш баштай быгыннарга, хөрекке, ижинге, холдарның, шенектериниң эглир чүстеринге, а ооң соонда бүгү мага-ботту чүмү-биле шыва алы бээр. Шивишкилер 3-4 хүннер үргүлчүлээр болгаш чоорту чидип эгелээр. 6-8 хонуктар эрттип чорда, аарыг бодунун долу сайзыралынга четкеш, 12-15 хүннерге чедир узамдыгар болгаш ооң соонда температура кудулаар, бир өвес аарыг кандыг-бир бергелээшкиннер-биле оон ынай үдеттире бербес болза, шивишкилер чидип, аарыг кижи сегип эгелээр.

Шивишкилээр тифтиң хораны ханга онза гармон-адренэлинны ылгап берип турар мөчүлерни, нерви болгаш хан дамырларының системаларын чүүлден артык үргедээр. Ханга ол гармонну кудуладырга чүрек ажылының кошкадышкынын, хан базышкынының кудулаашкынын болдурар. Кештиң болгаш мөөнин эң биче хан дамырларын кончуг үргедээр (ынчангаш кешке шокар шивишкилер тыптыр чыллагааны ол).

Шивишкилээр тифтен аараанларны эмнээр талазы-биле тускай медицина эмнээшкиннери элээн үр үеде чок болуп турган. Бүгү-ле медицина дузаламчызын организмниң күжүн деткиринге угландырып турган. Сөөлгү чылларда совет эртемденнер антибиотиктер (левомицетин, биомицин болгаш оон-даа өскелер) бөлүүнден чаа, бедик эффективлиг эмнээриниң аргазын тыпканнар. Шивишкилээр тиф-биле демиселдің кол арга-хемчеглери болза, аарыг кижилерни баш удур тып илередири, госпиталга чыттырып эмнедири, өг-бүлеге быдыыр чорукту (дезинфекциялаары) болдурбазы болур.

Ниити чуртталга черлеринге, өг-бүленің кежигүннериниң халыыдалдыг, дидирээр янзының аарыг кижилер тыптыр болза, эң чоок поликлиникаже ийикпе, азы эмнелге черинче доп-дораан дыңнатса чогуур, чүге дээрге, оларның аразында шивишкилээр тифтен азы өске-даа халдавырлыг аарыглардан аараннар турун болуру магат чок. Аарыг кижини эмчиниң негелдезин ёзугаар эмнелгеже дүрген чоруулар. Дүрген эмнелгеже чоруткан тудум, ол кижиниң бодунга болгаш өскелерге эки болур ужурлуг. Ол хире аар аарыгдан аараннарның ёзулуг ажаалдазын чүгле эмнелге черинге организастап болур.

Аарыг кижини дүрген эмнелгеге чедирери өске кадыктарга шивишкилээр тифтиң халдавырының айылын болдурбас. Аарыг кижини эмнелге черинче чедирген соонда ооң халдавырының нептерээшкининге удур дараазындагы хемчеглерни чорудар ужурлуг.

1. Аарыг кижиниң иштики, даштыкы хевин, сыртык хаптарын, чоорганнарын, өске-даа чүвелерин чуга материалдан кылган шоодайга суккаш, быттарны чок кылыры-биле дезинфекция камеринче чорудар. Дезинфекция хемчеглерин чоруттаанда кым-даа кижи ол бүгүнү ажыглап болбас.

2. Аарыг кижиниң чурттап турган черинге дезинфекция чоруткан турар.

3. Аарыг кижиниң өг-бүлезиниң бүгү кежигүннери (ооң-биле кады бүгү чурттакчылар) санитарлыг арыглаашкынны эрттери албан болур.

Мага-ботта, иштики, даштыкы хепте, чурттала черинде быттарны чок кылырының бо бүгү хемчеглери харугда чоруттунган турар ужурлуг. Аарыг кижини эмнелгеже чоруткан хүнден эгелээш, 25 хүннер иштинде ооң-биле кады чурттап турган бүгү кижилериң температуразын хүннүң-не хемчээри чугула. Температура бедээн таварылга бүрүзүн эмнелге ажылдакчыларынга доп-дораан дыңнадыр, а олар келгиже халыыдалдыг аарыг кижини кадыктардан ылгаар болгаш ооң чаныынче өске кижилерни чагдадып болбас.

Шивишкилээр тифтен баш удур чайлап болурунун аргазы болза, амыдырал чуртталгада быдыыр чорук-биле демиселди чорудары болур. Кайда быттар чок болдур, ында шивишкилээр тиф чок болур! Ынчангаш иштики, даштыкы хепти болгаш чурттала черинің арыгшеверин сагыры, недельде бир удаа хирлиг иштики хепти солуп, мага-ботту чунар бажыңга чууру—кол болгаш албан хемчеглер болур. Изиг сугга хайындырбайн хем чуур болза быттар-даа, сиргелер-даа өлбесцер дээрзин утпаза чогуур.

Хеп быдын чок кылырда дараазындагы аргаларны ажыглап болур.

Быдаан ак хепти содалыг азы щелоктуг сугга ооң хайнырындан эгелээш 10-15 минутада хайындырар. Чугган соонда изиг илиир-биле базып алыр. Изиг сугнуң дузазыбиле хүлден белеткээн хүлдүг щелоктуг сугну хеп чуурунга базз ажыглап болур (бир кочал сугга 1-2 кг хүл херек). Холуксаанны ыяш-биле холуй былгааш эки хайындырыптар. Ооң соонда хүлүн доктаады соотказ, оортан «ажыг» щёлокту ап болур. Ынчангаш эмин эрттир хирленген ак хепти ооң хемчээли-биле деҥ сугну холаш чуур, а шоолуг хирленмээн ак хепти оон ийи хемчээли-биле деҥ сугну холупкаш чуур. Ол-ла холуксаага ак хепти чууру-биле ½—1 стакан керосинни немээш хайындырып болур.

Быдаан даштыкы хепти өл пөстү дамчыштыр изиг илиир-биле базар, ылаңгыя хептиң сирге үглээр диглеринге, сыгылчактарынга онза кичээнгейни салыр херек. Аңаа курлак моюндурук, чеңнер дөстери, ооң улашкактары хамааржыр.

Маңгыстарны чок кылырынга эки аргалар болза, химиктиг бүдүмелдер препараттар (ДДТ болгаш гексахлорана)... карандаштар, пасталар, саваннар хевирлиг болгаш оон-даа өске болур. Ол бүдүмелдерни болгаш оларны ажыглап болурунун дугайында инструкцияны санэпидстанциялардан азы аптекалардан ап болур.

Бир өвес быттар баш дүктеринде үглээн болза, баш дүктерин чолдайтыр таарткаш, кестинген дүктерни өртедиптер. Даарткан сөөлүнде башты саваннаг изиг суг-биле чаа чуп каавыдар. Баш быттарын чок кылырда дараазындагы аргаларны ажыглап болур.

Баш дүктерин хөй өвес хемчээлдиг керосин-биле дөзүнге чедир өттүргеш, (оттан камгаланмышаан) башты аржыыл-биле 20-30 минутада шарыыр, ооң соонда саваннаг изиг суг-биле чутташ, шүүр-биле чаза дырап кааптар. Ол ышкаш саваннаг К деп эмульциязының 10 хуузун, ДДТ деп препараттың эзилдириин база ажыглап болур.

Ылаңгыя ниити чурттала черринге интернаттарга, гостиницаларга, колхозчуларның бажыңнарынга, хонат бажыңнарынга санитарлыг чурумнарны шыңгыы күүседир ужурлуг. Ниити чурттала черинге чаа кээп чурттаар кижи бүрүзү санитарлыг арыглаашкынны ыяавыла эрттери албан болур.

Санитарлыг арыглаашкынны эрткен дугайында шынзылгазы чок кижи болганны кайы хамаан чок ниити чурттала черлеринге киирип болбас. Ниити чурттала черинге чурттакчылардан кым бир кижиге быт тыптып келзе, санитарлыг арыглаашкынны организастаар сорулга-биле ол дугайын доп-дораан ниити чурттала черинің комендантызынга болгаш эмнелге ажылдакчызынга медээлезе чогуур.

Үр чорук кылып чораан ээп чаныып келген кижилер чунар бажыңга чүгдүнүп арыгланыры болгаш хирлиг хепти солууру эргежок чугула. Даштыкы болгаш иштики хепти шыңгыы шүүп көөр болгаш быттар тывылган таварылгада оларны чок кылыр талазы-биле хемчеглерни ап чорудар.

Бүгү мага-ботту болгаш идик-хепти арыг ап чоруурунун дугайында үргүлчүнүң сагыш салыышкыны, быдыыр чорук-биле демисел—шивишкилээр тифти баш удур болдурбазының шын оруу.

Эмчи П. ЧЕРКАШИН.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация килдизиниң 3—88, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал килдизиниң 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый килдистериниң 3—68, чагаа килдизиниң база бухгалтериянын 3—65.

ТС—00732. Культура эргелелиниң типографиязы.